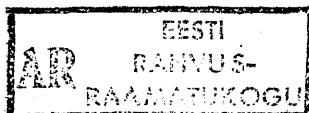

Spetsiaalne fond

EESTI KIRJANDUS

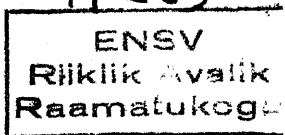
EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMKOND: J. AAVIK, A. R. CEDERBERG, M. J. EISEN,
V. GRÜNTAL, J. JÕGEVER, A. JÜRGENSTEIN, L. KET-
TUNEN, J. KÖPP, J. LUIGA, A. SAARESTE

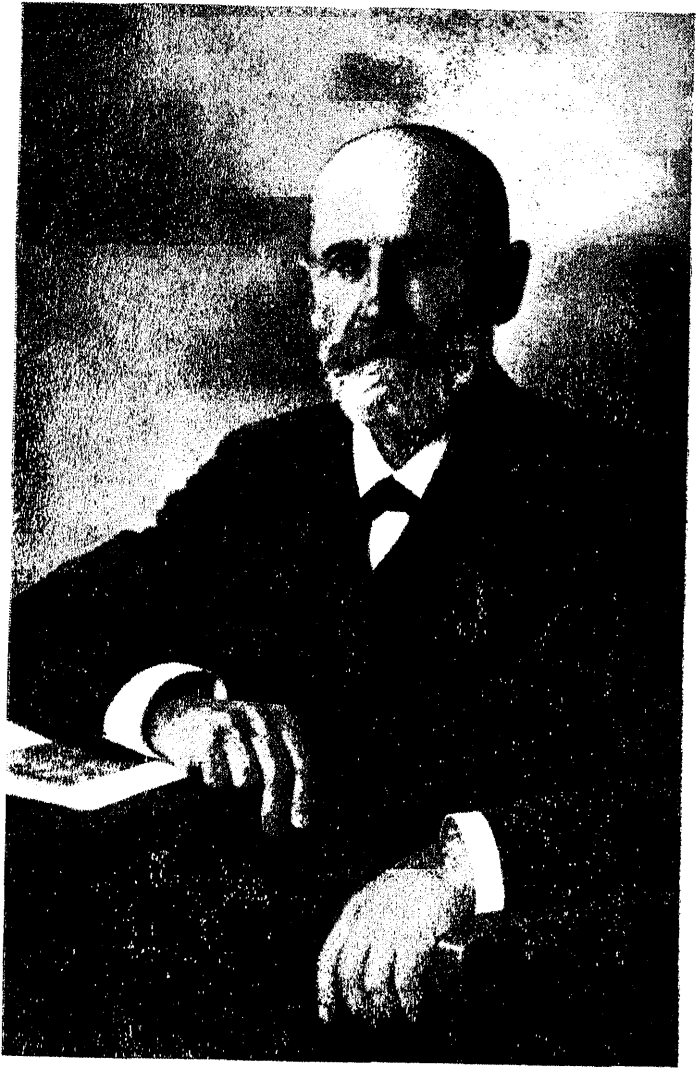
TEGEV TOIMETAJA **J. V. VESKI**

KUUESTEISTKÜMNES AASTAKÄIK
1922

SP, 289

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

August Weizenberg.

Parikkaste foto.

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1922

XVI AASTAKÄIK

№ 2

August Weizenberg †.

Üksteise järele varisevad Manalasse esimesed Eesti rahva ärkamisaegsed toed, üks nooremana, teine vanemana : Jakobson, Kreutzwald, Koidula, Kunder, Jannsen, Veske, Hurt, Hermann, Reiman ja teised. Ja nüüd viimaks Eesti Kirjanduse Seltsi auliige August Weizenberg. Tema tegevus ei ole küll tema kitsama eriala pärast rahva avalikus elus niivõrd laiaulatusline kui teistel, kuid selle eest on Weizenberg üks neist vähestest, kui mitte just ainus, kelle nimi tuntud ka väljaspool kodumaa kitsaid piire ja kes Eesti rahvaluule kenamaid kujusid kannud maailma ette, teda tutvustanud oma rahva kõrgemate ideaalide kehastuskujudega.

Haruldase vanaduseni on jõudnud August Weizenberg. Olles vanem peaaegu kõigist teistest esimestest Eesti tegelastest, peale Kreutzwaldi, Jannseni ja vahest veel mõne üksiku, on ta ainuke, kes on elanud viimase suure Eesti vabadusvõitluse ja iseseisvuseni. Oma ligi 85 eluaasta jooksul on ta töötanud enda erialal haruldase visaduse ja usinusega, aga peale selle olnud juba varakult isa Jannseni lehe Berliini kaastööline ja ka muidu, teiste vanemate tegelastega tihti kokku puutudes, nagu allpool näeme, jõudu mõõda üleüldise kultuuritöö alal tegev olnud.

Weizenberg on üks neist vähestest Eesti kunstnikkudest, kelle kunstitegevus tema võimaliku kõrgema tipuni on arenenud, mis kujutab endast sellepärast midagi tervet ja mille üle juba nüüd võib kunstiajaloolase seisukohalt anda enam või vähem kindla pildi.

Üle minnes Weizenbergi huvitava ja võitlusriikka eluloo vaatlemisele, olgu tehtud enne paar märkust Weizenbergide suguvõsa üle. Weizenbergide priinimi tuleb dokumentaalselt esimest korda ette juba 1795. aastal: sel aastal on perekonna piibli kaanelehele märgitud, et August

Weizenbergi vanaisal „Andrus Weitsenbergil“ on sündinud poeg „Friitrik“ (A. W. onu). Seal on priinimi „ts“-ga kirjutatud, kuna seda hiljemini „tz“-ga kirjutati. Saksakeelse ortograafia muutmise hakkas A. W. oma priinime „z“-ga kirjutama, kuna ta lellepoeg, luuletaja Juhan Weitzenberg endise kirjutamisviisi juurde jäi.

See Andrus ehk Andreas oli Erastvere mõisas kas kutsariks või hopmaniks olnud ja truu teenistuse eest ühes oma naise Kadriga vabaks inimeseks lastud. Vabana teenib Andrus paar aastat hiljemini Räpina õpetaja Majori juures. Tal olnud ka talu. Andrusel oli 3 poega: Juhan, A. W-i isa, Gustav (rahva seas tuntud nime all „Hospodi Kusta“), luuletaja Juhan Weitzenbergi ja pangategelase Peeter Weitzenbergi isa, ning ülemaltähendatud „Friitrik“. Andrus suri vara ära ja ta pojad pidid ametit õppima. Nii sai A. W-i isa kingsepaks. Vennaksed võtnud naisteks talutüdrukud, ja hiljemini on kõik vennaste lapsed odavama pearaha pärast valla alla üles võetud.

August Weizenberg on sündinud 25. märtsil 1837. aastal (vana kalendri järele), nii siis täieliku teoorjuse maksvuse ajal, mis valitses veel valjult Eesti rahva ihulise priiuse keskhommikul. See aeg on ka pärastise kunstniku vastu end küllalt karmilt tunda annud.

Kanepi (Kanapää) kihelkonnas, Erastvere vallas Ritsiku kõrtsis on Weizenbergi sündimispaik. Tema isa, ameti poolest kingsepp, oli linnas saksa keelt rääkima õppinud, mida ta oma lastele oli edasi õpetanud. Kingsepa-amet tõi isale linnas liig vähe sisse, mispärast ta oli maale asunud ja omale Ritsiku kõrtsi võtnud.

Kui August Weizenberg 5-aastaseks sai, ostis tema isa sealtsamast ligidalt Naha külast, mida selle vaesuse pärast „näljakülaks“ kutsuti, omale väikese Jaanimihkli majakese. See keset küla asuv majake ja veel üks teine, Tanila talumaja, olid ainsad majad külas, millel olid korstnad. Siin läks Weizenbergi lapsepõlvest suurem ja tähtsam osa mööda. Terves külas oli üksainus talupoeg, Paali Peeter, kes sai oma leivaga läbi uudseni. Kõik teised talupojad pidid magasiniaidast laenusid tehes läbi ajama.

Säärane raske seisukord muutus veel märksa halvemaks, kui poisikese isa selle 8-dal eluaastal ära suri. Peale poja Augusti jäid veel järele 3 tüdart üks Augustist vanem, teised nooremad.

Weizenbergi emale tegi raskust küllalt vaeses Naha külas, kus aganane leib igapäevane nähtus ja tükki puhast leiba peeti iseäraliseks maiusasjaks, lapsi pärast mehe

surma üles kasvatada, suviti talupoegade juures töötades ja talvel ketramise ja käsitööga teenides. Noor Weizenberg ise tegi talvel käsitööd, mida ta talupoegadelt oli õppinud: tegi anumaid, reekesi, saanikesi, mõrdu jne.

Poisikesena käis väike August karjas. Esimene teenistus seisis tal selles, et ta maast lubjakiva käis korjamas, mis ta mõisa lubjavabrikusse viis, kus neid väikese tasu eest lubjategemiseks osteti. Hiljemini käis W. talupoegade juures päeviliseks, kus talle iseäranis raskeks tööks oli rehepeksmine ja linakolkimine, mida ööseti toimetati.

Kui W. 9-aastane oli, pani ema ta, kõigi raskuste peale vaatamata, Kanepi köstri- ehk kihelkonnakooli, kus oli koolijuhatajaks köster Ludvig Treffner, tuntud Treffnerite isa, valju korrapidaja, aga siiski pehme südamega mees. Ludvig Treffner oli väga suur töömees, põllu- ja jahimees ning kalapüüdja, ja kõiki oma läheduses sundis ta niisama töötama, mis noore Weizenbergi peale mitte mõjuta ei jäänud. Kihelkonnakool oli vallakoolist tol ajal selle poolest ees, et esimeses peale lugemise ka veel kirjutamist ja rehkendamist, vallakoolides aga ainult lugemist õpetati.

Iseäranis hea mälestus on W-l järel kooli teisest¹⁾ õpetajast Karl Treffnerist, Ludvig Treffneri onupojast, keda koolilapsed väga armastasid.²⁾ Ehk väike Weizenberg, keda ta väikese kasvu pärast „väikeseks nagu väitsepää“ hüüti, küll vaikse iseloomuga oli, tuli tal siiski mõni silmapaistvam algupärane vallatus ette. Nii tabas teda kord Karl Treffner, kui W. toonekurena kooli oli tulnud: kasukas pahempidi seljas, kepp nokaks käes, mille üle lapsed väga ehmatasid. Kuid peale paari noomiva sõna ei teinud õpetaja W-le midagi.

Sellesama Karl Treffneri ajal tegi W. ka oma esimese „skulptuurtöö“. Nimelt oli Treffner õpilastele talvel sulaga õues lumemehe teinud. W-i ta selle suureks kurvastuseks selle töö juurde appi ei tarvitanud, selle liig väikese kasvu pärast. Kuid W. tegi oma kodus Naha külas üksi kuhugi kõrgemale kohale niisama tubli lumemehe, mis järgneva

1) Tolleaegses õpetamisviisis mäletab W. mitmeti imelikka asju, mida nüüd koolielus ei tunta. Kui üks laps valjusti luges, siis karjus terve klass teatud kohtadel kõvasti vahele: punkt, koma jne.

2) Peale juhataja oli koolis ametis teine õpetaja, kes ühtlasi koolijuhataja kasuks selle põllul tööd tegi. Esimene, kes sellele töösundusele vastu pani, oli õpetaja Julius Erlemann, kes ütelnud, et tal selleks töötegemiseks kindaid ei olevat. Sest ajast kadus see teise õpetaja töösundus. Erlemann sai hiljemini Treffneri väimeheks.

külma tõttu möödakäijatele lastele kaua lõbu pakkus, iseäranis, kui W. lumemehele päris loomuliku mütsi pähe oli pannud. Kui siis mõni külapoiss oma isale W-i tehtud kuju näitas, öeldes: „Isa, kae, mis tuu om!“ siis oli meie noor skulptor oma teose üle väga uhke.

Vaheajal sai W. 16-aastaseks, ja aeg oli käes tõsisemalt tema tuleviku peale mõtelda. Ludvig Treffner oli W-i ristiisa ja soovis, et W. pidi mingi käsitöö ära õppima. Treffner tahtis teda nimelt Volmari linna potissepp Petersoni juurde panna, kuigi tulevase skulptori meel rohkem tisleriametit ihkas (W. oli nimelt kuskil üht poleeritud karpi näinud, mis talle väga oli meeldinud, ja sest ajast saadik oli tal seesuguse „kunsti“ vastu iseäraline huvi). Kaup tehtigi 7 aasta peale kindlaks. Muidu tehti kaup ikka 6 aasta peale, nimelt kui õpilane riided kodunt saab; et aga W-i emal võimatu oli pojale nii kaua riideid muretseda, jäi õpiaeg 7 aasta peale kindlaks.

Kuid Erastvere paruni poolt tuli hiljemini teade, et keegi kuni 25. aastani linnapassi ei saa, sest teoorjad pööravat linna valgudes mõisatööle üleüldse selja. Nii jäi W-l potissepa asi katki, mis asjaolu sai W-le selles mõttes saatuslikuks, et siis W-st vaevalt skulptorit oleks saanud, kui ta potissepaks oleks hakanud, kuigi ka selles ametis saviga tegemist on, nagu skulptuuriski. Teda huvitas rohkem peenem tisleri-, iseäranis puunikerdamis-töö, ja selle põhjalikumal äraõppimisel sattuski ta skulptuuriteele. On ju puunikerdamine õieti üks osa skulptuurist.

Potissepa-ameti asemel hakati W-i jaoks muud ametit otsima. Teda taheti Kooraste mõisa ühe joodiku tisleri juurde panna, kes oma naist peksis ja ise selle eest mõisalt peksa sai, kui naine kaebama läks. Kuid see ei võtnud W-i vastu. Et tislarit leida polnud, katsuti W-i nüüd rätsepp Hektori juurde panna; kuid see seletas, et linnast tulnud Weizenbergi lapsed olevat selleks liiga ära hellitatud. Tulevasel kunstnikul ei jäänudki tol korral muud nõu üle, kui Hinno Aadami juures talusulaseks hakata, kelle juures ta oma väikese kasvu pärast ainult 5 rbl. aastas palka sai, kuna teistele muidu 6 rbl. maksti.

Hiljemini läks W-i emal korda Augusti Karstemõisa, rätsepp Hektori venna juurde panna, kes tislarina õpipoissi tarvitas. Seal oli ta algul hobuserakendajaks, liimikeetjaks, laudade ladujaks, teenijatüdruku jooksupoisiks ja kartulikoorigaks; viimane amet oli W-le iseäranis vastumeelt. Raske oli W-l seal igapidi, kuid kartes, et võidakse tema emale kaevata või teda ära ajada, püüdis ta saatusega

leppida. Kui tal kord hiljemini korda läks tislერიემანdale väikest masinalauda proovitööks teha ja tislერი kellelegi võõrale, kes W-i kohta oli küsinud, mis poiss see siin olevat, oli vastanud: „see on Weizenbergi poeg, ja mina tahan temast tislერი teha,“ siis jõudis W. teadmisele, et teda enam ära ei aeta. Nüüd hakkas W-i käsi paremini käima: ta hakkas peaasjalikult saane tegema, tegi õõseti, vabal ajal, talunaistele tanukarpe ja teenis nii 20 kop. tükist, millega ta isegi oma ema võis aidata. Isegi puhas leib oli W-l siin süüa, nii et oma saatusega siin üsna rahul oli.

Esimesel põllutöö-näitusel Tartus, 1858. a., pani W. oma tehtud nõelatoosi välja, mille eest ta ootamata 5 rbl. auhinnaks sai. Kõik hiljemad võidud ja auhinnad jäid selle esimese varju, nii õnnelik oli W. See oli ka vahest esimene tõuge, mis W-i kunstiteele viis, kuna W. arvamisele jõudis, et ta vaimutööga vahest kasulikum võiks olla kui liht-käsitööga.

Tislერი juures oli W. 5 aastat, selle järele 4 aastat Erastvere mõisas parun Ungern-Sternbergi juures iseseisvaks tislერიks. Siit saatis ta näitusele, mis Tartus 3 a. hiljemini jälle toime pandi, ühe õmblusekastikese ja kartulivõtmise-masina, mille eest ta too kord juba 25 rbl. auhinnaks sai.

Erastveres oli W. jõudnud juba veidi tagavara koguda, millega ta 1862. a. Saksamaale — Frankfurdi linna Ooderi jõe äärde reisis, et peenemat tislერიitööd ära õppida. Pool aastat elatas ta end siin oma väikesest tagavarast ja vahteenistusega. Tislერიitöö kõrval anti W-le siin ka peent puunikerdamis-tööd teha. Kuid veel selsamal aastal sõidab W. ära Berliini, kus ta mööblitegija nikerdaja Dankbergi juurde proovi peale võetakse. Kuid W. oli alles vilumata, iseäranis gipsiga ümberkäimises, ja Dankberg andis tema kohta otsekohese tunnistuse, W-l ei olevat andi, ta mingi tislერი juurde tagasi. Nüüd pöörab ta Lõhr ja Repini poole, kus ta vastu võeti ja talle tööd anti, mida ta oskas. Uued peremehed jäid W-ga väga rahule.

Et aga puunikerdamisest päris skulptuurini ainult üks samm on, siis hakkas W. Berliinis kunstideakadeemia pühapäeva-koolis skulptuuri ja joonistamist õppima, sest heale tislერიle ja nikerdajale on mõlemat tarvis. Siin alles küpsis W-i julge plaan, kunstnikuks hakata. Esiailgu hakkas ta majade külge ornamente valmistama. Lõhri ja Repini juurest lahkus ta $\frac{1}{4}$ aasta pärast ja astus akadeemiasse, kus ta immatrikuleeritud õpilasena 2 aastat õppis.

Siis tuli W. kodumaale tagasi ja tõi Saksamaalt tunnistuse kaasa, et ta on usin ja korralik ning on seda ja seda läbi võtnud. Esimese töö sai ta sünnikoha mõisas parun Ungern-Sternbergi juures, kelle tütar tegi voolitööd. Esiialgu taheti W-le ainult vormimist tööks anda, aga seda oma jõu liig odava hindamise tunnuseks pidades keeldus ta sellest tööst, seletades, et ta vormimises eriteadlane ei olevat. Siis sai W-i tööks paruni noort poega voolida.

Ungern-Sternbergid juhatasid W-i Peetrilinna kunstnikkude Köleri ja Bocki poole. Parunitelt sai W. soovitus Bocki, Dr. Kreuzwaldilt Köleri juurde. Neid palus W., et nad talle võimalikuks teeksid edasi õppida. Mõlemad kunstnikud seletasid W-le, et kunstiga ei olevat praegu midagi peale hakata, aga W-i head tahtmist nähes lubasid temal oma töökodades töötada. Kuid kahjuks ei jäänud esialgne leppiv meel kunstnikkude vahel mitte kestvaks. Asjaolu, et W., nähes Peterburi kunstiakadeemia vastutulematust, sellest mööda hiilides püüdis kõrgemate isikute kaudu mõjule pääseda, ning liig õrn tundlikkus ühelt ja mõni päris tühi ettevaatamatus teiselt poolt andsid põhjust, et kunstnikkude vahekord jahedaks jäi, mis hiljemini isegi mörudaks muutus, kui Köler W-i vastu hakkas töötama.¹⁾

Senni oli W. Peterburi akadeemias ainult vabakuulajana õppinud, kuid niimoodi läks luhta W-i lootus akadeemia poolt toetust ja abi leida, kuigi teda siin veel professorid Jordan, Neft j. t. toetasid. Ainukeseks toetuseks oli tal v. Villebois' abiraha, mida ta 6 aasta jooksul sai, 200 rbl. aastas.

Nüüd pöörab W. Peetrilinnale pärast 3-aastast siinviibimist selja ja reisib 1871. a., pärast Saksa-Prantsuse sõja lahtipuhkemist, Saksamaale, esiteks Berliini, siis Münchenisse, kus ta akadeemias töötas.²⁾ 1873. a. sõidab ta siit Viini, kus tol korral üleilmiline kunstinäitus oli, millel W. oma töödega esines. Siit rändab ta edasi kunstnikkude töötatud maale Rooma, kuhu ta ainult väheks ajaks vaatama mõtles jääda, kuid saatus tahtis teisiti.

1) Alguse sai vaen W. ja Köleri vahel õieti järgmisest tühjust vahejuhtumisest. Bocki pool viibides pidas W. üht Kristuse maali Bocki tööks. Bock tähendas, et see olevat Köleri oma. „See on ju õlge hea,“ tähendab W. selle peale. „Miks ta ei pea hea olema, see on ju minu töö,“ pahandas Köler, kes ise ka seal oli, ja sest ajast saadik muutus meeste vahekord halvemaks.

2) Sest ajast on pärit W-i „Tüdruku kaebtus“, „Poisike jõe kaldal“ ja „Hamlet“. Esimese eest sai ta akadeemialt aurahz.

Roomas oli ta algul ühe skulptori abiliseks, hiljemini töötas ta iseseisvalt. Parun Maydell ja konsul Koch Tallinnast olid tema esimesed töötellijad, ja asi näis üsna hästi minevat. Üleüldse on see aeg ilusamatest W-i elus. Pariisi ja Melbourne'i maailma-näitustel läks tal korda mõnda oma töödest ära müüa, nimelt Pariisis 70-dates aastates „Hamleti“ (mis läks Peetrilinna Samgalli omanduseks) ja 1881. a. „Poisikese jõe kaldal“, Schilleri järele (kuulu järele Sidney linna viidud). Teenitud rahaga ostis ta uuesti marmorit, et uue hooga tööle hakata ja uusi töid jällegi müüa. Sellel ajajärgul on W. loonud ka „Koidu ja Hämariku“, „Lady Macbeth'i“, „Eeva“ ja „Kui palju on inimesele maad tarvis“ (Tolstoi järele), „Rooma“ (Rooma linnale pühendatud; on praegu Roomas Via Nazionale'l olevas muuseumis). Muidu käis W. Roomast suveti tihti kodumaal ja pühendas siin kodumaale oma jõudu, mille ta tulevikus täiesti kodumaa teenistusse tahtis panna. Siin tegi ta omad Eesti vanemate tegelaste rinnakujud; muu seas on tema parem rinnakuju — Dr. Kreutzwaldi oma — sellest ajast pärit.

Kuid lootused uue edu peale olid petlikud. Marmorist kujud ei leidnud enam ostjaid, kuna aga kunstniku raha nendes kinni oli. Nii sõidabki W. 1890. a. Roomast pärast 17-aastast sealviibimist ära uuesti Peetrilinna.

Kuid siin olid asjaolud veelgi halvemaks muutunud. Siin oli hulk uusi jõudusid juurde tulnud, venelasi, kes muulastest ei hoolinud. Ka vene keelega ei saanud W. hästi hakkama. Nii ei lastud W-i töid akadeemias välja panna. Ainult algul oli „Koit ja Hämarik“ seal välja pandud. Ka maailmanäitustele ei lastud W-il pääseda. Ainult ühe tuttava ametniku, hr. Lingen'i abil läks tal korda mõnda oma tööd Chicagosse kunstitööstuse-näitusele saata, kuhu hr. L. nad endaga kaasa võttis („Hämarik“, „Ideale“ ja „Reale“). Et neile kujudele Vene paviljonis ikkagi ruumi ei lubatud, olid nad Columbia jaoskonnas välja pandud. Ja vene kunstnikkude poolt väljapraagitud W-i „Hämarik“ krooniti siin auhinnaga. Tööd saadeti W-le tagasi. Kellelegi ameeriklasele, kellega W. veel palju hiljemini kirjavahetuses oli, on W-i töödest väga hea mälestus jäänud, ja ta võrdleb tema „Hämarikku“ Milo Veenusega.

Peetrilinnas täitis W. mitmesuguseid tellimistöid, enamasti kodumaale, muu seas mitu hauakuju, nagu Sassi perekonna oma Viljandis ja rahamees Nobeli oma Peetrilinnas Smolenski surnuaial tema Soomes tuleõnnetuse puhul

surma saanud lapse haul, V. Reimani venna lese monument Kõpu surnuaial jne.

Aga ka siin jätkas W. eesti tegelaste ja teiste rinnakujude tegemist. Pealinnast Tallinnas käies voolis ta ka nende ridade kirjutaja rinnakuju, kelle juures ta Tallinnas käies enamasti peatas.

Kui Tallinnas Eesti linna-omavalitsus ametisse sai, hakkas see üksikute tegelaste mõjul ka kunsti eest hoolt kandma. Linn tegi nimelt otsuseks kunsti- ja ajaloomuuseumi asutada, ja selle põhjapanevaks koguks omandas linn seltskonna-tegelaste kaasabil 1912. ja 1913. aastal esmalt W-i terve gipsitööde kogu, hiljemini aga ka tema tähtsamad ja suuremad marmorkujud, nimelt „Kristuse“ ja „Barrabase“ ühes paari marmorist rinnakujuga.

1914. a. asub W. Peetrilinnast jäädavalt Tallinna elama, kus ta kõrge vanaduse peale vaatamata peaaegu kogu aeg püüdis oma alal tegev olla. Sel ajal on tema kujudest pronksist „Linda“ Rootsi kantsile seatud, mille ümbrus küll paremat väärt on. Oma viimased aastad saatis hallpea mööda Kadrioru lossis, kuhu noor Eesti Vabariik oma veteranile ja tema tööde kogule ulualuse andis. Siin lahkus ta sellest ilmast 22. novembril 1921. Maetud on ta Tartu Maarja kiriku surnuaial, kuhu ta enda jaoks ise juba varemini hauakuju üles oli seadnud. —

Weizenberg on kui kunstnik üks hilistest klassikavormide ja idealismi eest võitlejaist. Kuid seda võõrsilt võetud vormi tarvitades on ta eesti kunstnikuks jäänud ja laenatud vormi eesti sisuga täitnud, eesti kunsti loomiseks tarvitanud. Vormi poolest on W. kosmopoliit, aga sisu poolest jääb ta meie rahvusliseks kunstnikuks. Suurelt osalt on ta oma kujudes Eestist võetud aineid käsitanud. Niisugusena seisab ta meie ees peaaegu kõigist teistest kunstnikkudest pea jagu kõrgemal. Sügavaid hingelisi ega liikuvuslisi probleeme ta taga ei nõudnud, teda huvitasid vaid klassilise kunsti välised vormi-iludused ja tasakaal. Tema töödel leidub patustusi anatoomia seaduste vastu, niisama ei püüa W. oma portreedes täpsalt sarnast jälgida; ideaalne ilu W-i arusaamise järele on see, millele nii mõndagi muud tuleb ohverdada, nagu seda veel mõnegi suure kunstniku juures näeme. Arheoloogiat ja oma mütoloogiast, ajaloost ja maailma-kirjandusest laenatud kujudes ei tunnusta, teda juhib ainult vaba fantaasia.

W-i skulptoritegevus on väga mitmekesine. Kõige pealt tuletame tema eesti mütoloogilisi kujusid meelde,

nagu: „Koit“, „Hämarik“, „Kalevipoeg“, „Vanemuine“ (kaks viimast kahes teises), „Linda“, „Endel“ ja „Juta“. W-i rikkalikest eesti tegelaste rinnakujudest nimetame ainult vanemaid, nagu: Jannseni, Jakobsoni, Wiedemanni, Hurti, Karelli, Kreutzwaldi, Weske, Hermanni ja Weizenbergi enese rinnakujud, niisama Kuhlbari, Reimani, Tõnissoni, Poska j. t. omad.

W. on ka muude rahvaste maailma-kirjandusest oma kujudele aineid võtnud, nagu „Lady Macbeth“, „Hamlet“, „Ophelia“ ning „Romeo ja Julia“ Shakespeare'i järele, „Poisike jõe kaldal“ ja „Tüdruku kaebtus“ Schilleri järele. Ka hea kogu allegoorilisi kujusid on ta loonud, nagu „Estoonia“, „Rossia“, „Rooma“, „Ideale“, „Reale“, „Tasandus“, „Edevus“, „4 aastaaga“ jne. Niisama on ta piibli-loost aineid laenanud, nagu „Aadam“, „Eeva“, „Kristus“ ja „Barrabas“, millest viimane reaalse eluavalduse kujutamise poolest W-i teistest klassiliselt ilusatest ja rahulistest kujudest erineb ja on niisugusena üks tähelepanuväärilisematest W-i tööde seas üleüldse.

Kuid peale kunsti on W. jõudu mööda ka teistel aladel tegev püüdnud olla, kuigi vahest mitte niisuguse eduga kui skulptuurialal. Nii oli ta noorena Berliinis asudes J. W. Jannseni „Eesti Postimehe“ kaastööline. Vanemas eas, umbes 60-aastaselt hakkas ta Dr. Hellati nõuande peale katsuma mõnda näitemängu kirjutada. Nii kirjutaski ta näidendid „Maie ja Mihkli kosjad“, „Õnn ja töö“, „Sooharimine ja südameharidus“. Ka üleüldise sisuga raamatuid on tema sulest ilmunud, nagu „Vaatlused ja kõned“, „Veiksed vaatlused kodumaa pinnal“ ja „Weizenbergi Kirjandus I anne“. Saksa keeles on ilmunud: „Licht und Schatten“ (ka venekeelses tõlkes ilmunud), „Der Pilger“ jne. Nii mõndagi on W-l veel ilmumata, nagu ta pikem elulugu ja „Sõda ja jäädav rahu“, milles ta, nagu ka mitmes W-i elu lõpul ilmunud ajalehe-artiklis, suurt rahu ning sallivuse-poolehoidu avaldab nii üksikute inimeste kui ka üksikute rahvaste vahel.

Huvist kirjandusekunsti vastu aetud, on W. katsunud eesti keelt jõudu mööda uute sõnadega rikastada. Peetri-linnas Dr. Hurti pool keeleteadlastega ja teiste haritlastega kokku puutudes tegi ta omade uute sõnade ettepanekud, mis ka enamasti heaks kiideti. Osalt on sõnad praegu tarvitusel, mõned veidi muudetult, osalt on nende sõnade asemele hiljemini uued tekkinud („liialdus“, „allaandmus“, „suurmeelsus“ jne.).

Ka muusika alal on W. tegev olnud, mida ta väga armastas, kuigi ta seda ise teoreetiliselt ega praktiliselt ei tunnud. Ta on umbes 100 viisi loonud, need luues endale pähe õppinud ja hiljemini ühele või teisele muusikantundjale ette laulnud, kes need siis paberile on pannud ja harmoniseerinud. Neist on „Kümme laulu“ („Zehn Lieder“) trükist ilmunud, mis kaunisti tabavad rahvuslist tooni, eesti-, saksa-, vene- ja soomekeelsete sõnadega Anna Haava, Aino Kallas'e, A. Koltsovi, K. R., H. Heine ja teiste luuletustest.

W. on lõpuni üksiklaseks jäänud. Roomas elades, kus W-le kord õnn näis naeratavat, mõtles ta omal ajal eluseltsilise otsimise peale, kuid järgnevad pettumused ei lasknud asjast midagi välja tulla. Võib olla, oli see paremgi, sest kunst öeldakse armukade olevat.

Kui inimene oli W. väga hea seltsimees, lõbus ja naljaheitja, ühtlasi oli ta leplikkuse ja rahu jutlustaja. Ka oma näidendites jääb ta rahuarmastajaks. W. jääb ikka ilusaks, nii hingeliselt kui ka oma ülesastumistes, isegi kokkupõrkamistes, millest ta, kõige oma rahuarmastuse peale vaatamata, oma elus siiski ei ole mööda pääsnud. Nii on W. üks vähestest kunstnikkudest-iluloojatest, kelle eraelu ta kunstilise tegevusega kontaktis on. Ühtlasi näitas W. üles suurt alandlikku meelt, iseäranis kui teinekord kõne puutus W-i kunstivõimisesse ja andekusse.

Nii näeme W-s jooni, mis igale kunstnikule eeskujuks võivad olla, kui ta tahab meie oludes tagajärgi saavutada ja mitte ainult välise, silmapilkse menu peale rõhku panna. Weizenbergi nimi aga on Eesti kunsti-ajaloo esimeste lehekülgede ehteks nii kaua, kui püsib eesti rahvas.

A. Kivi.

Peeter Abel.

Ärkamisaegsete eesti tegelaste seas seisab Peeter Abel nähtaval kohal.

Peeter Abel sündis 27. nov. 1848 (vana kal. järele) Kanepis, kus tema isa Tamme valla kooliõpetaja ametit pidas. Oma terase vaimu oli isa ka pojale pärandanud. Nagu isa, nii oli ka poeg saksa keelegi kodus raamatute järele, ilma sellekohase koolilise õppimiseta, omandanud.

Peetril oli himu Valka J. Zimse seminari minna end kooliõpetajaks ette valmistama. Poja soov oli isalegi meelt mööda. Et seminari sisse pääseda, täiendas Peeter oma eelteadmisi 3—4 kuu jooksul Kanepi kihelkonnakooli õpetaja J. Egloni juures. Zimse seminari astus ta 1860. a. Kursuse lõpetas ta seal kõige paremate tagajärgedega.

Vahepeal oli Eglon pidanud Kanepi kihelkonnakooli pealt teisale ametisse minema. Uueks koolijuhatajaks valiti siis Kanepisse tuntud muusikamees Aleksander Thomson. Paari aasta pärast aga lahkus siit Thomson, et Tartu ülikoolis studeerima hakata. Kanepisse valiti kihelkonnakooli õpetajaks seepeale Peeter Abel.

Koolitöö kõrval edendas P. Abel siin hoolega koorilaulu ja soetas laulmiseks ka noodivara, nimelt meestekooridele. Tema toimetusel ilmus 1869. a. kogu laulusid „Laulu pärlid“ (20 laulu). 1880. a. järgnes sellele teine kogu (34 laulu), pealkirja all „Laulukogu. 1880-ma jubeli aasta mälestuseks. Välja annud P. Abel ja Dr. M. Weske J. Erlemanni, F. Säbelmanni ja teiste abiga“. Esimesel juubeli-laulupidul 1869. a. oli Abel Kanepi suure laulukoori juhataja.

Peagi tekkis aga lahkhelisid Kanepi kirikuõpetaja G. v. Holsti ja P. Abeli vahel, mille tagajärjel viimane sunnitud oli Kanepist lahkuma. Abel läks esmalt Paistu kihelkonnakooli õpetajaks, sealt aga varsti jälle Tartusse, kus ta koolides tundisid andis ja ka kreiskooli-õpetaja eksami ära tegi.

Tartust lahkudes valis ta oma elukohaks Võru linna, kuhu ta oma surmani jäi. 25 aastat oli ta Võrus elementaarkooli juhataja ja andis tundisid ka teistes koolides. Kui ta kooliõpetaja ameti maha pani, siis valiti ta Võru linna maksuosakonna raamatupidajaks. Võrus elas ta ülepea umbes 50 aastat. Siin suri ta 15. II. 1920, kõikidest lugupeetud. Eesti Kirjanduse Seltsi liige oli ta seltsi asutamisest saadik.

Koolitöö kõrval oli P. Abelile iseäranis armsaks huvialaks muusika. Sellest tuligi, et ta mitme laulukoori juhataja oli ja teiste rahvaste lauluviisidele eestikeelseid sõnu luuletades eesti kooride lauluvara rohkendas — ja seda mitte ainult trüki teel. Muu seas soetas ta H. Kannil koorile Võrus laulmiseks tihtigi eestikeelseid laulusõnu.

Hans Kann.

Jälle huvitab meid küsimus: mis pärast? Mispärast kirjutavad uuemad luuletajad niisugust stiili, mispärast on nende luule sageli nii raskepärane, konarlik, segane, tume?

Põhjus võib olla kaheksagune:

1) mõnusus, lohakus; 2) kirjanduslik mood.

Kõigepealt mõnusus ja lohakus: raskepäraselt, konarlikult, ebamääraselt, segaselt on kergem kirjutada, see nõuab vähem annet, osavust ja pingutust. Sest selgus on raske ja tumedus on kerge. Ja tõepoolest on tundmus, nagu meil ei igakord viitsitaks küllalt pingutada luuletuse väljatöötamiseks ja viimistelemiseks. Teatakse ka kõnelda iseloomustavaist juhtumustest, kus luuletaja ei ole viitsind isegi ümberkirjutamise vaeva oma luuletuse kallal näha, vaid selle otse mustandina trükki annud. Muidugi, luuleteose parimad, ilusaimad ja väärtuslikumad kohad ja ütlused, need, mis talle ta värskuse ja mõjuvuse annavad, peavad tulema otsekoheisest inspiratsioonist, spontaanselt, sunduseta, kergelt, nagu iseenesest. Sest kõik liig teadlikult ja püüdliselt pingutetu teeks teatava kuivuse mulje. Ja isesuguselt suureandeline ja fenomenaalne oleks luuletaja, kes alati kohe esimese hoo ja üleskirjutamisega teostaks luuletuse lõpliku vormi, mis oleks nii täieline ja ilus, et ses enam midagi ei tarvitseks parandada. Kuid enamasti ei saavuteta niisugust täiust kohe: kordaläinud ja kõrgeväärtuseliste ütluste vahel võib olla nõrgemaid kohti, konarusi, halbu ja vesiseid üleminekuid jne. Kõik seesugune „shlack“ tuleb kalli metalli seast kõrvaldada teadliku tahtejõupingutuse ja selle abil esilekutsut detailinspiratsiooni teel. Seda tõendab ka suuremategi luuletajate eeskuju, kes ka ei igakord ole kohe leidnud lõplikku sõnalist kuju oma unistustele, vaid on pidand otsima, ümber tegema, kustutama, parandama, ennegu ise rahule jäid oma teosega. Neis viimistelemistes pole muidugi mitte ainult tahtejõud tähtis, vaid ka luuletaja intelligents, maitse, ühe sõnaga anne, millest oleneb paranduste väärtus. Kuid suursugusemate võimete — maitse ja ande — puudusel võib luuletajalt nõuda, et ta vähemalt oma head tahtmist avaldaks ja kõige võimaliku vaeva näeks oma luuletuse väärtuse tõstmiseks. Sest veel pahem on, kui muude puuduste lisaks tuleb veel viitsimatus ja lohakus.

Üks osa tumedust ja raskepärasust tuleb seega kirjutada autorite viitsimattuse arvelle.

Aga, öeldakse vahest, üks ole just tumedus ja salapärasus ja sügavus ilusad ja väärtuslikud omadused luulele, mida tuleb hinnata ja kultiveerida. Õige küll, kuid ärgu segatagu lihtsat välist raskmõistetavust ja segasust tõsise salapärasuse ja sügavusega. Niisugune väline tumedus võib olla vaid sügavuse pettekujuks mõnele pealiskaudselle otsustajalle, aga sügavus pole ta mitte.

Kuid suuremaks ja mõjuvamaks põhjuseks on siiski see siinamaani valitsend kirjanduslik mood, mis teatavat tumedust, ebamäärasust, segasust, lodevust ja lohakust kergesti võimaldab mingisuguse iseäratsemise ja modernitsemise nimel ja ettekäändel. See vool tuleb seega hästi vastu sellele inimlikule nõrkuselle, mis pingutuse eest võimalikult hoiab, end lodevaks laseb ja võimalikult kerge vaevaga tahab sihile jõuda. Sest kui niisugust luulet niisama väärtuslikuks hinnatakse ja sellega niisama hästi saajakse lugupeetud luuletajaks, mis tarvis siis rohkem vaeva näha ja end pingutada selguse ja korralikkuse saavutamiseks? Kui oleks valitsemas niisugune kirjanduslik vool, mis nõuaks kindlat, korralikku väljatöötamist ja selgust nii vormis kui sisus, siis ei keegi meie praegusist poeedest avaldaks niisuguseid luuletusi; nad ei julgekski seda, või õigemini, neil ei tuleks siis meelegi niimoodi kirjutada, vaid neilgi jatkuks siis pingutust ja osavust selguse saamiseks küllalt. Ja kui kelgi neist siis on ometi loomupärane kalduvus raskepärasuseks ja segasuseks, siis püüaks ta selle vastu võidelda, sellest võitu saada. Sest mõningail tundub tõesti olevat seesugust kalduvust, nimelt Visnapuul, kes näib paiguti põdevat nagu mingisugust imelikku ebamäärasust ja virilust mõtete ja kujutuste kontsipeerimises ja väljendamises. Teatav sünnipärane raskepärasus on ka Ridalal. Kuid ialgi ma ei usu, et see samal määral omane oleks Suitsile. Sest enne kirjutas Suits üsna selgeid ja kergesti loetavaid luuletusi nii sisult kui stiililt. Ja kui ta nüüd korraga on hakand kirjutama raskepäraseid, siis ei või siin olla muud põhjust kui järeleandmine moele, sest oleks ju pentsik oletada, et Suitsi peaju ütleme 1919-ndast aastast saadik oleks hakand vähem selgesti töötama.

See moodvoolu mõjul raskepäratsemine ja tumetsemine võib mõnes kirjanduses mõnedel osalt olla sihiteadlik, s. o. sharlataanlik, et sellega snobistlik-naiivse publiku silmis iseäraline ja huvitav olla, kuna ise endalle habemesse naerdakse. Loodame, et see sünnib *bona fide*, s. o. täie veendumusega, et see nii on hea ja ilus. See tuleb sellest, et kirjanduslike moodidega on lugu samuti kui riidemoodi-

dega: kõik, mis moodne, tundub ühtlasi ka väga ilus ja meeldiv olevat, kuna vastupidi see, mis moest läind või veel pole moodi tulnud, paistab veidrana ja maitsetuna.

Nende viimaste — ausate, heasusus tumetsejate — pärast on vaja, et oma seisukohta selle tumeduse ja tumetsemise küsimuse kohta natuke lähemalt selgitaksime.

Me tungivalt nõume selgust, arusaadavust, siledust ja ladusust sõnastuses, ümarust ja lõpuleviidust väljatöötuses. Aga, ütlevad tumetsemise ja raskepäratsemise sõbrad, eks ole tumeduses ja raskepärasuses just oma iseäraline luuleline ilu ja sügavus, sest et sel salapärasuse veetlus, kuna liig suur selgus ja läbipaistvus võib olla pealiskaudsuse ja vähese sügavuse tagajärg ja teha selle mulje.

Õige küll, kuid, nagu juba tähendime, ärgu segatagu ja samastetagu sügavust tumedusega ja raskepärasusega, vähemalt mitte lohakusega. Esimene ei ole mitte viimaseist tingit. Tumetus ja raskepäratus on sageli vaid väline, stiililine, vahel lihtsalt sõnastuse ja koguni mõtete korralduse lohakuses põhjenev. Ärge seepärast seletage lohakust sügavuseks. Tõsine sügavus on sisus, ideedes, meeoludes, luuletaja hinges. Mõtted ja meeolud võivad tõesti olla nii „sügavad“, s. o. nii keerulised, nii mitmekihilised, nii laiaulatuselised, nii ühenduses veel kaugemate, suuremate väljavaadete ja põhimõtete, et vaatelejal (lugejal) raske on kohe neid põhjani läbi näha ja mõista, vaid nii-ütelda ainult nende pealmist korda näeb, mille taga ta aimab veel teisi, kaugemaid lademeid. Et seeläbi teatav salapärasuse luule kujuneb, mil oma ilu ja veetlus, on arusaadav. Ja niisugune luule on tõepoolest kõige kõrgem ja väärtuslikum. See on seda väärtuslikum, mida ehtsamas sügavuses see salapärasus põhjeneb.

Muidugi ka mingi asja kujutus hämaras valgustuses, mingisuguste ebamääraste, udulavate äärjoontega võib anda selle salapärasuse mulje. Siiski, selgi hämarusel ja udususel peab olema veel oma kuju, oma „loogika“, oma „joonistus“, mis ta kunstiteoksena kohaseks ja huvitavaks teeb. Ja pealegi on sel vormilisel udususel ja hämarusel ka oma piir, millest kaugemale ei tuleks minna, muidu kannataks selle all teokse kunstiline külg ja väärtus. Ja edesi, mis kõige olulisem, kuigi meeolu, nägemus, kujutus esineb autorille udujoonelisena, siis selle väljendus sõnastuse kujul olgu ometi selge ja täpipealne. Ärgu mõistetagu meid siin valesti. Sõnastuse ja üldse välise vormi selgust ja täpipealsust mõtlen siin nii, et see täpipealt ja selgesti kujutaks, tõlgitseks, „edesi annaks“, suggereeriks

seada nägemuse, ettekujutuse luulelik-salapärast udujoone-
lisust ja ebamäärasust. Ärgu tehtagu iseendas juba udust
ja ebamäära nägemust halva sõnastusega veel udusemaks.
Sellega kahjustetakse seda. Sest ka udususel on oma piir.
Ja mis veel pahem, halb, segane, konarlik sõnastus ja esitus
ei lase hästi seda luulelik-udust nägemust näha niisugu-
sena, nagu seda autor tahab sõnade kaudu ka lugejaid nä-
gema panna. Lugeja ei näe niisugusel korral sageli muud
kui sõnu ja lauseid, mitte aga sisu, mitte sisulist nägemust.

Ja lõpuks, see tahtlik ja kirjandusvooluline tumedus
on hakand ära tüütama, seda on nii väljamaal kui meil
juba liig palju pakut. Juba selle pärast tuleks seda tumetse-
mist natuke vähendada.

*

Kui suur hulk meie uusimat luulet on stiililt raske-
pärane, osalt koguni segane, tume, ja seetõttu enamasti
ka igav, miks siis publik seda ometi nii palju loeb? Sest
peaks arvama, et publik selle kohta, vähemalt nende ta
puuduste kohta võtaks tõrjuva seisukoha. Ometi ei ole
seda märgata. Otse vastupidi: publik omas üldsuses (vahest
mõned harvad üksikud välja arvat) suhtub kõige meie
modernistliku luule kohta heatahtlikult, heakskiitvalt; on
koguni leegion vaimustet poolehoidjaid. Kuidas seda sele-
tada? Asi on lihtne. Meie kirjandust lugev publik ei
märka näha neid puudusi, ei julge neid näha. Luule-
tajad on publiku silmis kord osand omandada teatava
hiilguse, prestiiži ja seepärast keegi kõrvaline ei enam
julgegi neid arvustada. Pealegi äärmiselt väike on nüüdsel
ajal nende arv, kes „kirjanduslikus publikus“ luuletusi loevad
nende lugemisest saadava tõelise naudingu pärast, kes otse
janunevad luuletuste järele (nagu janunetakse näit. kuulda
ilusat muusikat). See tuleb ka suurelt osalt sellest, et
väga vähe on olemas niisuguseid luuletusi, mis paneksid,
mis õpetaksid endid naudingul lugema. Rõhuvale enamusele
aga on luuletused ükskõiksed; neid loetakse ainult moe
pärast, viisakuse, hea tooni, patriotismi ja snobismi pärast,
sest et haritud ja kirjanduslike huvidega inimene peab
ka luulekirjandust lugema ja oskama maitsta, eriti veel
kui see on kodumaine uuem eesti luule¹⁾. Suurim tegur

1) Kui pealiskaudselt meie „kirjanduslik publikki“ meie uuemat
luulekirjandust loeb, seda tõendab järgmine tsitaat ühe kirjanduslike
huvidega haritud nooremehe kirjast: „... ostad, loed siit sealt, muhesui
(kõike ei viitsi), paned riulille — las ta kasvab!“ — Kui see toore
puuga nii, mis siis veel kuivaga peab sündima?

nüüdsel ajal publikus aga on edevus, snobism: on nimelt „peen“ osta ja lugeda uuemat kirjandust. Parimal korral mõeldakse alateadlikult, et viga on lugejas endas, kes sellest uuest kõigest ei oska aru saada, ja siis katsutakse endalle autosuggereerida, et see kirjandus ometi on kõik peen ja ilus ja huvitav. Seejuures peetakse siis puudusi väärtusteks ja teenusteks: peenutsemine on peenike, raffi- neerit stiil, raskepärasmus ja segasus on kohe sügavus ja filosoofia, ulakus on algupärasmus ja ülmodernsus jne. Muide, kõik see luule on niisuguseile lugejaile lõpuks ükskõikne, ebatähtis, huvituseta. See on neile tõsiselt väärtuslik vaid selle määra, kui määra see neile asja ja juhust annab oma edevuse ja snobismi instinktide kōdis- tamiseks. Tähtis on neile seepärast ainult selle luule prestiižiline külg, kõik tõsiselt oluline — luule tõsine ilu ja väärtus kunstilisena maitseainena — on neile kõrvaline asi, huvitab neid ülivähe. Niisugust kirjanduslikku publi- kut, kes kirjandust oskaks nii võtta, nagu seda peab, meil veel ei olegi, sest need üksikud, kes vahest on, on liig väike hulk, et seda publikuks nimetada.

Ja jälle on siin ka sennine arvustus süüdi, kes publiku silmi nende puuduste kohta ei ole selgitand, vaid neid va- hest pigemini mingisuguseina teenustena ja väärtustena on esitand. See tuleb sellest, et mõningail arvustajail tõesti on niisugune arusaamine neist puudustest. Aga kui juba arvus- tajad niisugused, mis siis veel võib publikult nõuda? Peale selle on mitmed arvustajad ise ka luuletajad, kel sama- sugused puudused, ja neid puudusi teise juures maha teha oleks ka ennast maha teha. Lõpuks mõjuvad kaasa ka isik- likud tutvused ja suhted, mis, kui head, kohustavad teata- valle pehmusele ja vaikimisele, et mitte vaenu tekitada. Seejuures teiselt poolt ollakse siis seda teravam nende vastu, kelle vaenu endalle kardetavaks ei peeta. Sõprad, heade tuttavate ja kardetavate puudustest vaigitakse targu, aga neile, kelle kohta ei arvata ühtki tagasihoiet tarviliseks, öeldakse avalikult ja tagasihoidmatult välja kõik, mis nende kohta laitvat ütelda, ja rohkemgi veel. Ja kui ka säästeta- vaile midagi laitvat öeldakse, siis on see nii pehmenet ja peidet kujul või nii suure kiiduhulga seas, et seda nagu ei märkagi, ja arvustuse üldine mulje lugejalle ikkagi jääb heakskiitvaks. Või arvustetavast räägitakse äärmise täht- susega ja otse preesterliku tõsidusega, tema kallal, tema kohta ja tema puhul ühtlugu seletades kõiksugu isme, voo- lused, tsiteerides kuulsaid nimesid, teda võrreldes ja temaga võrreldes väljamaa suurimaid kirjanikke ja teokseid.

Ja seesugusest arvutusest, kuigi see mõne puudusegi peale tähendab, jääb siis lugejasse ikka see mulje ja arusaamine, et arvustet kirjanik või luuletaja ja ta teos on midagi väga suurt ja tähtsat, ja selle kõrval tunneb lugeja end isiklikult nii väikseks ja vähikuks, et siis enam ei julgegi eitavaid külgi ses näha. Niiviisi võib suurimaid puudusi harutav arvustus ometi arvustetu kohta otse soovitatavalt mõjuda publikule ja tagajärg on see, et kirjanik omi vigu ei püüagi parandada, vaid neid kõiges rahu võib edesi teha. Niisugune arvustamisviis võib siis teatavas mõttes koguni demoraliseerivalt mõjuda. — Olgu tähendet, et see siin on esitet muidugi õige skemaatilisel kujul.

Ja teenuslike külgede konstateerimisel niisugusel korral otse vastupidine nähtus nii arvustajais kui publikus: on mõnel niisugusel arvustuse poolt ülespuhut luuletajal terve kogu kohta kuskil luuletuses paar kordaläind ja meeldivat lauset, mis muide kõige halvemalle luuletajallegi võib juhtuda, siis langetakse nende ees kohe ekstaasi, vaadeldakse neid mikroskoobiga, hüüatakse ah!-ja oh! et „vaat missugune ilus võrdlus, milline suurepärane luuletaja!“ Siitpeale aga tuleks taktikat muuta ja hakata luuletajalt nõudma üleni head luuletust, otsast lõpuni kõlblikku teost, enam-vähem ühtlaselt sisukat ja väärtuslikku luuletuskogu. Mitte ei peaks enam sallima, et luuletajad välja lasevad kogusid, mille luule üldise lahja leeme sisse ainult mõni harv rammusam raasuke on visat.

Lõpus veel kord tagasi tulles harutet stiili küsimuse juure, olgu üldiseks troostiks konstateerit, et neil ülal analüseerit stiili puudustel — peenutsemisel, kordumismaania, raskepäratsemisel, tumetsemisel, ulakusel — siiski on ka oma positiivsed ja teenuslikud küljed meie luules: nad arstivad meie maitse kord kõigiks ja lõplikult sellest peenutsemise ja tumetsemise ja iseäratsemise tõvest, seega et meid kõige sellega surmani on tüüdand ja väsitand. Nad on niiviisi ühepoolse piiri märkind, millest tuleb eemalle hoida. Teisepoolse piiri, mida ka tuleb vältida, annavad meile meie vanemad luuletajad oma paiguti labasuseni mineva lihtsuse ja kuivusega. Mõlemaist äärmusdest eemalle, ühekauguselle mõlemaist, mööda kuldist keskteed saagu siitpeale meie luulestiili püüdesihiks.

Sisu.

Pärast seda kui oleme tähele pannud ja arvustand kordamööda keelt, värsiehitust ja stiili, s. üldse väljendus-

viisi meie uusimas luules, pöördugem nüüd viimati vaatlema seda teist kõige tähtsamat külge igas kirjanduslikus teokses, nimelt s i s u. Sisu all, nagu juba tähendet, mõtleme neid aineid — sündmusi, mõtteid, meeleolusid, vaimulaadi — mida luuletaja oma teokses kujutab ja väljendab.

Missugune on siis meie uusimate luuletuste sisu, nende ained, sündmused, mõtted, tunded, meeleolud, see hing, mis luuletaja neisse on pannud ja nende kaudu avaldab?

Ses suhtes tuleb konstateerida kaks arenemisjärku meie modernistlikus luules.

Esiolgu oli meeleolutsemine ja erootika peaaegu ainuüksi nende luuletuste sisuks. Meeleolutsemine, nimelt mõnesuguste asjade, eriti looduse puhul, mida kirjeldetakse. Järelikult on sellesisuline luule siis enam-vähem kirjeldavat laadi. Nii Underil, kes on kirjutand muu seas rea järgmisesisulisi sonette: „Sirelite aegu“ (I, II ja III), „Õhtud“ (I, II, III ja IV), „Aiad“ (I, II, III ja IV), „Maardurand“ (I, II, III, IV ja V), „Hilissuvi“ (I ja II), samuti ka ta kogus „Sinine puri“, kus on niisugused tsüklid kui „Hämar linn“, „Interjöörid“, „Varakevad“.

Samuti Semperil, kes seda on teind koguni teatava programlikkusega, nagu näitavad järgmised pealkirjad (kogus „Pierrot“): „Keskpäevane“ (lk. 29), „Hommikune“ (lk. 66), „Õhtune“ (lk. 61).

Ka Barbarusel on tsükl „Aastaajad“ (kogus „Fata-Morgana“) ja peale selle veel muid sarnasesisulisi luuletusi. Samuti Visnapuul: „Kevadöine“, „Kevadöö“, „Suviöö“ (kogus „Amores“), „Õdangu laul“ (kogus „Jumalaga, Ene!“) jne.; Allal: „Talve õhtu“, „Sügis“, „Oktoober“, „Sügise tulek“, „Rabamaastik“ (kogus „Üksinduse saarele“), ja kõigil muilgi luuletajail, eriti Reimannil, kelle luule muud ei olegi kui lõpmatu meeleolutsemine.

Loodus ja selle tekitet meeleolud on ju üks neist põliseist ja häist luuleaineist *par excellence*, millest ükski luuletaja ei raatsi mööda minna, seda enam viimaste aastakümnete kirjanduslikud voolud, mille mõju türannia all meie uuem luule kujunend, on meeleolulis-kirjeldava liigi väga moodi tõstnud, püüdes seda viia äärmise peenuse ja raffineeringuni. Seejuures on elava looduse lisaks tulnud ka veel elutu loodus, esemed, linnaulits, interjöörid (näit. Underil).

Sellelaadilise sisu kohta võib ainult nii palju arvustavalt tähendada, et see iga kord küllalt eht ja küllalt tõsiselt, sügavalt, individuaalselt läbi tuntud ja differentseerund ei ole, vaid tunduvad natuke nagu „literatuur“ olevat, sest

et niisugused ained moodvooludes väga moes on. Vähe-
malt seesuguse mulje saab mõnikord lugeja. Ja kuigi
aine ise omas üldsuses on luuletajale teataval määral ise-
enesest huvitav ja lähedal, siis on selle käsitluses vahel
ikkagi midagi tehtut ja literatuurlikku. Selle puuduse ja
pahe peale tähendime ju stiili puhul, sest et sellest ka mit-
med stiililised pahed põlvnevad, nagu ebamäärasus, võrd-
lustega liialdamine, peenutsemine.

Kuid modernistide peamine ja neid kõige rohkem
huvitav aine on ikkagi erootika. Ent erootika on laia
ulatusega: see ulatab kõige füsioloogilisemast ihast ning
selle täitmisest kõige ülevama, psüühistunuma tundeni, mida
armastuseks kutsutakse. Armastus on tugevasti psüüh-
histund ja individualiseerund, s. o. üksiku isiku pihta juhitud
erootiline tung ja tunne. Mida suurem psüühistus ja
individualiseerumus, kusjuures tähtis on ka tunde põnevus
ja pingul-olek, seda peenem, ülevam, vägevam ja ilusam
on armastus.

Igatahes see tunne asetseb kõrgeimal astmel ainete
hierarhhias, kust luuletajad võivad ammutada.

Erootika, mida meie modernistlikud luuletajad kujutavad,
on harva see ülev, psüühhistund tunne, vaid neile
on see enamasti sensuaalsus või selle poole kalduv iha.
Nii Underil, Semperil, Barbarusel. Under eriti on ses suhtes
tuttavaks saand oma „helgete sonettidega“, kus kujutatakse
erootilisi stseene ja naudinguid ja kus esinevad niisugused
kuulsaks saand ütlused kui „See kleit on ikka tõusnud sulle
pähe (iseeneses ju väga hea ja suggestiivne ütlus), — Oh sukki
neid, mis lõppeda ei taha — batist ja pitsivaht — Pea pitsilumest
libiseski selg — Las loen su silmist kaunist julget pattu — Su ..
ihu nälgib mind rüübata — Kuis maitsesime maiustusi häid —
Las suubun sinusse, mu pehme pesa — Me kirekarikad saand üle
vahtund..“ Underille, otsustades ta luule järele, pole armastus
mitte nii kellegi määrat isiku poole sihit suur igatsus ja iha,
vaid enam erootika üldiselt, mis on tunnete hierarhhias vähem
kõrgel astmel.

Ka Semperi luules („Jäljed liival“) esinev armastus pole
mingi *grande passion*, vaid pigemini väike adulteriidüll
sensuaalsuse tagapõhjaga. Paiguti on see ka midagi manglevat
ja koketti.

Barbarusel see on lausa ja julgesti kire ja „liha“ ülistamine,
mispärast ta luules esinevadki nii sageli sõnad „kire, liha,
himu, tiirastus (õigem: tiirasus, või veel parem

tiirus), ropp, roojane, patt". Ta kujutab meeleldi ka erootika bulvaarlik-restoraanlikku külge.

Mis Visnapuusse puutub, siis on tema luule erootikal tunduvalt kaks külge: ühelt poolt see on tagasihoid, diskreetne tunne, vaikselt unistav, natuke sentimentaalne, vahel hale, jõuetu, koguni õnetu, nagu näit. luuletusis „Kui kuurdub armulill“ (Amores lk. 19), „Üks sügisene mälestus“ (samas 27), „Purpurõhtu“ (samas 29), „Ühele naisele“ (samas 30—32), „Ühele tütarlapsle“ (samas 33), „Maria“ (samas 34). Need on luuletused, mis on kirjutet eeleegilisest tundest mõnede naisterahvaste vastu, keda on elus kohat ja kes on luuletajalle meeldind ja temas igatsust äratand. Samas kogus („Amores“) on ka täiesti õnnetuma armastuse laule, nimelt „Läksid“ (lehek. 37), „13. 1. 17“ (lk. 39), „Oh, jumal“ (lk. 41), „Ootan“ (lk. 42), „Su armastus“ (lk. 44), „Udu all“ (lk. 45), „Ootmatus“ (lk. 47), „Nüüd on öö ja kuu“ (lk. 48, sest on üks ilus värss: „Nüüd on öö ja kuu, nüüd on süda valus“), „Alistumine“ (lk. 58 ja 70), „Mine“ (lk. 71), „Peale sinu mineku“ (lk. 72), „Vabanemine“ (lk. 73), „Loobumus“ (lk. 75, muidu kordaläind luuletus, aga lõpp halb).

Kuid teiselt poolt on Visnapuul ka oma vähem platooniline, oma ropp, küüniline külg, mis esineb luuletusis niisuguseis kui „Kaks algust“ (Amores lk. 49), „Carpe diem“ (samas lk. 50), „Noorile tütarlapsile“ (samas 54), „Neitsi saunas“ (samas 55), „Noor munk“ (samas 61), „Ja sina jumala emä“ (samas 62), „Laul sest jõledast“ (samas 66), „Mõnitus“ (samas 64). Eriti viimast neli on rõvedad.

Ta järgnevais kogudes („Jumalaga, Ene!“, „Talihari“, „Käoorvik“) peaaegu kaob seesugune rõvetsemine, kuid kaovad teiselt poolt ka „Amoreste“ eeleegilised ja alandlikud armastuslaulud. Selle asemelle astub teatav kergats, mänglev, upsakas, paiguti otse ulakas toon erootikas, mis Kivikas õigusega on konstaterind Severjaanini mõjuks, näit. luuletusis „Jumalaga, Ene!“ (kogus „Jumalaga, Ene!“ lk. 9), „Eokene, eo-eo“ (samas 35), „Intermezzo“ (samas 63), „Kirjad Ingile“ (Käoorvik lk. 11). Uuesti ilmub sensuaalsus ja rõvetsemine ta viimses kogus „Hõbedased kuljused“, kus on niisuguseid luuletusi kui „Mai öö linnan“, „Ballil“, „Nii kaua kui sa ei tule“ ja „Kõnelused Issandaga“, mis viimaesd sisaldavad jumalateotuslikke kohti.

Vähe erootikat on Allel, aga kui tal seda on juhuslikult, siis võib ta sellel väljenduses õige „tüse“ olla; näit. ütleb ta ühe oma endise armastus-eseme kohta:

Mind võlund kord su märapuusad,
su paks ja valge hülgekael.

Carmina barbata lk. 65.

Kõige selle vastand on Reimann, kelle luule on erootika suhtes püsind karskena, platoonilisena, häbelikuna. See on talle alati vaid kui mingi ilu vaatlus, millest ta kõneleb koguni teatava hardusega. Pahe, millesse ta seejuures võib langeda, on stiililine peenutsemine. Ka Kärnerille ei saa suuremat sensuaalsust ega mingit rüvetsemist ette heita. Samuti vaba künismist on ka Suitsi erootiline luule, kes oma seda laadi tundmusi nagu meelega püüab võõra pilgu eest peita stiililise raskmõistetavuse taha. Täis jumaldavat armastust on Adsoni sellesisulisel luuletused (ta võrukeelseis kogudes „Henge palango“ ja „Vana laterna“), ja siin jälle on võru murrak, mis mitte kõigile küllalt omane, nagu mingiks häbelikuks looriks¹⁾.

Kuid teiselt poolt ei pakitse nende erootika küllalt sellest pinevast kirest ja tunde intensiteedist, mis platoonilisemalgi armastusel peab olema ja mis selle huvitavaks ja ilusaks teeb. Sest mis vägev erootika on näit. Reimanni esteetitsev ilutsemine! Suitsi armastuslauludes on enam järel-erootilist hellust ja mälestamist kui värske, alles lõõmava kire tulisust ja hoogu. Ja õigupoolest pole ka Suits mingi tõupärane armastuslaulik. Ja Adsongi ei kujuta armastuse tormitsevat kevadet, vaid enam selle kesksuve nagu staatilist ja puhkavat, kuigi alles sooja ilmade seisu. Pealegi väheneb tunde mulje natuke ka ta keelelis-stiililise tõlgitsemisviisi läbi, mis sellele annab nagu mingi rokokolise mänglevuse või pastoraali laadi.

Niisugust suurt, ilusat, vägevast, romantilist kirge, niisugust nagu see esineb Catulluse või osalt ka Heine luules, meie modernistlikus luules leida ei ole. Kust see tuleb? Vist sellest, et käesolev kirjanduslik põlv omal enamuses on liig esteetitsev või sensuaalne. Ent sensuaalsus ja estetism kahandab armastuse kui psüühilisema nähtuse tunnet ja võimet, vähendab ja takistab selle spontaansust ja värskest.²⁾ Ja mida ise ei ole tunnud ega kogend, seda ei oska siis ka kirjanduses kujutada. Ja kui seda tehakse, siis tuleb see välja teataval määral shabloonlikult, literatuurlikult. Teiselt poolt aga on erootika sensuaalse külje kujutamine meie modernistidel vähemalt

1) On huvitav nimetada, et kõige erootikavaesem luule on Rüdala oma, kel ei ole peaaegu ainustki armastuslaulu.

2) Seda on Stendhal formuleerinud omal „Psychologie de l'amour“.

ehtsem ja elulisem. Estetism ja sensuaalsus on ju modernistlikes vooludes nii väga päevakorras ja moes. Ent igaüks püüab ikka moe järele olla. On vaid kaks võimalust modernistlikul poeedil: kas sensuaalne olla omas luules, roputseda, rõvetseda, või esteetitsevalt ilutseda. Tõsist, sügavat, ülevat armastuskirge ja selle otsekohest puhtsüdamelist avaldust ei või olla ega olegi seda kuigi palju. Seda peetakse naeruväärseks, sest see pole moes.

Sellega ei ole tahet öelda, et vähem platooniline, nimelt sensuaalne külg erootikas oleks kunstilises suhtes huvituseta ja seega luuleteose aineks kõlbamatu. Ei, ka sensuaalsus on kunstiaina tavaline ja kõige pornograafilisemast aineist võib andekas ja osav kunstnik ja kirjanik teha kunstiväärtusliku ja valdava teose.

Kui meie ajasest esitusest välja kõlab teatav etteheide ja protest sensuaalse erootika vastu kirjanduses, siis sünnib see etteheide järgmiste põhjustega.

Esiteks, puht-sensuaalne külg erootikas on iseendast, põhimõtteliselt vähem kõrge ja ülevaine ja seda on seetõttu ka kergem kujutada. Ent kunstiteose ülevus oleneb teatava määraneni ka aine ülevusest ja väärtusest. Ei ole ükskõikne, mis ainet kunstiteoses käsitletakse. Eksivad need, kes väidavad, et aine küsimus on ebaoluline või koguni üsna tähtsusetu. Muude tingimuste ühesugused olles on kõrgem ja väärtuslikum see teos, mille aine juba niisugusena on peenem ja ülevam. Järelikult on kõrgem, peenem ja väärtuslikum ka luule, mille aineks on ülevam, psüühhistunud armastustunne.

Teiseks võib liig sensuaalse erootika kujutamise taunida¹⁾ ühiskonnaliselt või rahvuslikult seisukohalt, sest et see ühiskonna või rahvuse elujõudu kahjustab, seda lõdvendab ja nõrgestab. Meile kui väikerahvale aga on rahvuse energia küsimus väga tähtis; me, kui tahame edesi jõuda ja edukalt võidelda rahvuste võitluses, peame sellega kokkuhoidlikult ümber käima ja seda võimalikult otstarbekohaselt kasutama, hoides iga asjata raiskamise ja pillamise eest. See seisukoht peaks olema omane igale vähegi rahvuslikult mõtlevalle eestlaselle, ja tahaksin arvata, et meie kirjanikud ja eraldi luuletajad seda ka on, seda on koguni *par excellence*, üle kõige, nemad, kes on meie rahva peenim valimik. Sest rahvuse edu ja kosu on ju ka nende kasu ja nende tuleviku ja kirjandusliku suremattuse tagatis. Seepärast võib julgesti formuleerida:

1) hukka mõista.

pornograafiliste, isegi liig sensuaalsete tendentsidega kirjanik või kirjastaja on halb rahvuslane, on *après-nous-le-déluge*-inimene. „Mingu maailm hukka, eesti rahvas kidugu ja degenerereugu, kui aga mina saan käesoleval silmapilgul efekti teha, tähelepanu äratada, meeldida, lugejaid võita!“

Et seesuguse erootika esilepukkemine meie luules sündis just sõja ajal, siis on see seda taunitavam nähtus. Mõtelge ometi: keset sõja piigutusi, viletsusi ja hädi, sel ülitähtsal ajaloolisel silmapilgul, kus rahvaste ja ka meie rahva saatust otsusteti ja kus seega ühiskonna kogu jõud pidi olema selle võitluse heaks ja selle kohaselt koordineerit, kus iga üksik oleks pidand valmis olema üldise asja heaks ohverdama oma isiklikku mõnusust, — nemad laulsid oma erootilisi elamusi ja naudinguid, sellega omalt poolt veel tõstes ja edendades sõja-ajale omast lodevust ja rikkumust, mis on üheks põhjuseks ja iduks majanduslikele rahunustele ja kokkuvarisemistele. Kui raske on seda põhimõtet läbi viia omas eraelus ja oma enese isiku kallal, siis ärgu vähemalt teistesse kahjulikult mõjugu oma kirjatöödega.

(Järgneb).

J. Aavik.

Mitmesugused riismed.

(Järg.)

15. Tarabere mägi. Taarad.

Risti kih., a. 1921. — Änglema külas (Vihterpalu vallas), Tuisu saunast mõnikümmend sammu ida pool läheb külatänav põldude vahelt üle kergelt kummuva kõrgustiku ja laieneb selle keskel järgnevalt:

Laiema koha keskel on madal kihuhunnik, väikeste munakivide hulgas rauatükka, põlenud raudkarpide jäänu-seid jne. Kaugemal põldude taga, ümber kingu avarduvad sood. Soo ja kõrgustiku randemaal olla varemalt tammed kasvanud. Mäe ligi on veel vana kaevukoht, mis endisest talust tunnistab.

Seda madalat, lagedat (ka vanema põlve mälestuses ilma metsata) kinku kutsub kihelkonna rahvas *Tarabere* (korra kuulsin ka: Taravere) mäeks. Ühelt Vilivalla küla vanaeidelt Liisu Metsbergilt (79 a. vana) ja mitmelt Änglema küla vanakeselt sain selle mäe kohta järgmised teated:

Liisu: *enne käidi Tarabere määl iides jüribä õhtu, minu mälestuse sies, keige viimati Änglema külas. Iga perest käisid nuoremad. Las'ti püssi, puhuti pasunad, mängiti pilli, tañtsiti. Siis va metsaelajas (= hunt) ei pidan pahandust tegema sie aasta.* — Änglema vanem sugupõlv jutustab: mäel põletatud muiste ja veel hiljuti, paari aasta eest iga jüripäeva¹⁾ eelsel õhtul tuld: *tõrvised puud pändi ridva otsa ja põletadi.* Lastud ka püssi, puhutud sarve. Kui tuld ei olevat tehtud, tulnud hundid *looste* (lojuste) hulka ja koduloomad hakanud põdema. — Et rahvakogumine ja pidutsemine lähedale talule tüli teinud, keelanud pèremees omal maatükil tuletetegemise paari aasta eest ära. Siis võetud tuld kaugemal põletada, kuid kohe hakanud ümbrusesse hundid siginema.²⁾

Tarabere mäest jutustades tähendas muu seas vanaeit Liisu: *Taarad ikka peavad olema iides. Vanaste räägiti nisokest jutto. Ei tea, on neid üks või on neid änam.* — Jutustaja oli täiesti harimata (kuid terase vaimuga) eit, ilma mingisuguste kirjandusliste mälestusteta.

Et *Tarabere* nimel *Taaraga* tegu, ei ole keeleliselt sugugi võimata, vrd. *aa > a* näit. sama kihelk. kohanimes *Padise*. Kuid vahel võib seesugusel nimel ka hoopis teine algupära olla, seda näitab Tallinnas Tartu maantee ja Kollase uulitsa vahel aseneva lageda välja nimi *Taravere aed*, kus vanasti Vene vanausuliste surnuaed oli, seega *Taravere* sõnast старовъры (Старовърчское кладбище).

16. Jumala pedäjä'.

Setu, a. 1921. — Petseri vallas, Obenitsa küla veerul kasvavad kõrge mäe serval, tee ääres kümmekond kõrgeid mändi jumala pedäjä'. Nende all puust kirik ja koolimaja. Ümberringi lagedad põllud. Vanemad setud jutustavad: ennemalt, kui „jumala pedajate“ alune olnud veel ilma kirikuta, olnud kombeks teel Obenitsast Tailova poole suurte mändade all matuserongiga peatada. Seni lahti oleval surnukirstul pandud seal alles kaas kinni: Enne edasiliikumist peetud ka puude all palvet.

1) Teatavasti oli Jüri karja kaltsejumalus.

2) Vrd. ka Jungi teated, Muinasajateadus eesti. m. III, 113.

17. Setude söögiajad.

Setu, a. 1921. — Pankovitsi vallas (Lõkova külas) on setudel järgmised söögiajad: kella 7—8 vahel hommikul *pruugos't* ehk *perehvaat'ka*; k. 12— $1\frac{1}{2}$ lõunal *s'juum-aig*; kella 5 aegu p. l. (ainult suveti; talvel lõunat ei sööda) *lõõna'*; suvel k. 9 õhtul, talvel k. 6 p. l. *õdagunõ süük*.

18. Ohakate vastu.

Kihnu, a. 1920. — Kui põllud ohakatega umbe kasvavad, oli kombeks (nüüd veel harva), et naine (olla „karusem kui mees“) pidi enne päikese tõusu põllule alasti kündma minema. Siis kaduvat ohakad ära.

19. Naisevõtu luba küsimine mõisnikult.

Anseküla, a. 1920. — Veel hiljuti, umb. 30 a. eest, olnud Tiinuse mõisa mail elaval rahval kombeks mõisast naisevõtmiseks luba ja nõusolu küsima käia.

20. Kiriku „sundija“.

Viru-Nigula, a. 1921. — Koila külas jutustab üle 80-aastane rauk: Nigula kirikus olnud vanasti kombeks, et teatav kiriku teender *sundija* käinud jutluse aegu kirikus ümber, kaks pikka peergu käes, mis ühest otsast kokku seotud, teisest lahti. Sellega torganud ta pingil tukkujaid ja lõõnud nende pea kohal peergudega teineteise vastu järsult laksu. Niiviisi kohutatud vahest inimesi rängasti. — Eriti kandjatele naistele mõjunud see pahatihti hukkavalt.

(Järgneb).

A. S-te.

Killud ja dokumendid.

Kohtumõistmisest XIX aastasaja keskpaigu meie kodumaal.

Eesti Kirjanduse Seltsi arhiivis leidub muu seas ka niisuguseid dokumente, mis räägivad õiguslistest oludest meie kodumaal. Iseäranis huvitavaks võiks ses tükis meie kodumaal ajajärku pidada, mil teo-orjus aegamööda vaibus ja orjaja talupidajaks, maaomanikuks tõusis, s. o. peajasjalikult XIX aastasaja teise poole esimesi aastakümneid. Selle ülemineku-aja olude kujutamiseks lasemegi siin järgneda valiku iseloomustavamaid dokumente, ilma et neid siinkohal hakkaksime lähemalt kommenteerima. Suudavad nad ju ilma seletustetagi õige kõnekatenä esineda.

*

Kuusalu kihelkonna, iseäranis aga sealse Kiiu valla igakülgsetest oludest on Kiiu valla elanik Peeter Jüri poeg Kuisk (Koobaste talus) 1860. aastast peale huvitava paarisaja-leheküljelise mälestusteraamatu kirjutanud, milleks ta andmed inimestelt, kes tol ajal 70—80 aastat vanad, suuremalt jaolt aga iseenese eluaegsetest nähtustest kogunud kindlate tõsiasjadena üles märkinud. Sellest käskkirjast laseme järgneda alamal- seisvad asjasse puutuvad read, sisuliselt muutmata kujul, ainult mõnede vähemate keeleliste silumistega.

Vargust oli enne väga vähe kuulda, — siis oli kibe teo-orjuse aeg ja hirmsad peksud, — kes tohtis, ehk kellel oli aega hulkuda, — see võeti kohe kinni. Seda pandi väga imeasjaks, kui harvasti, mõne aasta kohta kord, kuskil hobune ära varastati.

Ükskord käinud Kiiu valla mees Nokk-Tõnu Sigula külas Mäe aidast varastamas. Kui ta oli kätte saadud ja ligemad nuhtlused ära kannatanud, siis lasti linnast soldatid tulla, kes kolmel pühapäeval Tõnut kirikusambas peksid. Need peksjad on argipäeval Nõmme kõrtsis vedelenud. Sadased hoopisid ei võinud ühel pühal korraga peksta. 150 ja enam hoopisid on mõningat vahest ühel pühal pekstud ja vahel on kannataja ka enne (nende hoopide jagamisel) ära surnud. Tõnu saadetud Siberisse. Need inimesed, keda kolmel pühal on nuheldud, on Siberi- maale viidud.

Kuusalu kirikusammas oli kõrge ja jäme, raudrõngad küljes, kulu vaene kurjategija kinni seoti. Sammas oli kiriku kohal, lepiku pool tee ääres... Nuhtlust kuulutas õpetaja kirikus teiseks pühaks ette. Peksjad olid linnast. Peksmine algas kohe, kui kirikust peale jumalateenistust välja tuldi. Kõik kogudus pidi vaatama...

Kõige viimaks on Kuusalu kirikusambas nuheldud Joosep Ploom- puud, sest et ta magasiaida pöranda alt oherdiaugust piimapütti vilja lasknud.

Kaagis peksmine olnud ka küll hirmus... Ükskord oli Kahala külas tüdruk lapse ära tapnud. Siis toodi linnast kaak mitme hobusega. Kaak olnud lai laud nelja samba otsas, keskel kõrge puu püsti, raudrõngad küljes, kust käed läbi pandud ja peksmise ajaks kinni seotud. Soldatid on selle kaagi Liiakse söödile üles seadnud ja tüdrukut peksnud. (Seda mina kuulsin küll, kui soldatid suure lauluga Kolga poole läksid, — olin väljal härja ees käijaks.) Rahvale anti käsk vaatama minna. Ja tüdruk viidud Siberisse... Kaagis on harilikult ikka üks kord nuheldud ja nuheldav siis Siberisse saadetud. (Tallinnas Vene turul, Jaani kiriku poole vaadata, seisis kaua aega kaak.)

Vanad haagrehi kohtud. Mõisnikud istusid enne kohtu- mõistjaga kohtutoas seltsis ja mõistsid talupojale kohut. Need kohtud olid kardetavad oma koledate peksu- ja piinamiskommetega. Haagrehid olid kõige hirmsamad kohtumõistjad. Nad täitsid rahva südamed hirmu ja jälestusega.

Surmahirmus värises iga inimene, kelle mõisnik haagrehi juurde saatis. Teadmata oli, kas ta sealt eluga või endise tervisega tagasi tuli, või jättis need haagrehi peksupingile mälestuseks. Mitmeid nuheldi, õigust öelda, ilma süüta. Kes palju süüdi olid, need olid suuremate kohtute seletada, kus neid kergesti trahviti; aga vähemasüüliised said haagrehilt armutumast nuhtlust.

Inimene sunniti pingi peale; käed pidid pingi all ristis olema; üks pidas käsi pingi all kinni, teine kinnihoidja istus kaksiti jalgade peal. Sel viisil ei olnud kannatajal võimalik end liigutada.

Hoopide arv oli 60, 70; aga seda ei tulnud ette, et neid keegi oleks välja kannatanud, sest peksmist toimetati suure osavusega: minutis hoop, 1 tunnis 60 hoop. Haagreht ise seisis juures, uur käes, ja andis

peaga märku, kudas pidi löödama. Lööjateks valiti osavad mehed. Ehk küll eestlased sadasid hoopisid muus peksus on kannatanud, siiski haagrehi peksuhoopisid ei kannatanud keegi 60, 70. Peksti niikaua, kudas keegi kannatas, niikaua kui hädakisa ära jäi ja ümisevast häälest võis arvata, et surm kaugel pole. Siis lükati inimene pingilt maha, — tal enesel ei olnud enam võimalik minna, — ja ta katsus pärast käpili õnnetusepaigast ära roomata...

Vanemad jätsid lapsed jumalaga ja lapsed vanemad, kui haagrehi juurde läksid. Sinna mindi kui surma suhu. Mitmed jäid minestusesurma ja mitmed eluajaks langetõppe.

Need nuhtlused ei tulnud mitte üksi kuritegude pärast, vaid neid tuli ka kehva jõu ja puuduse pärast orjuse ajal ette. Kes teed käies saksa ees silmapilgul mütsi peast ei võtnud ega koormaga kraavi ei läinud, kes saksa kogemata sõnaga pahandas, seda tapeti armuta.

Teesillutamise pärast nuheldi sillakupjasid armuta, kui miski vähe tahtmise vastu oli. Käsü järele pidid määratud päevaks teed valmis olema. Siis vaatas haagreht teed üle ja sillakubjas, vallast üks peremees oma kupjakorra järele, see pidi oma hobusega ratsa järel sõitma, niikaua kui oma tee otsani. Kui tee hea oli, siis jäid keretäiest ilma.

Sillakubjas Rehatse Siim (Siim Saltsbergi isa) peksti Kahala jaama trepi kõrval surnuks. Üks Kiiu valla mees peksti sillakupjaks olles Kundru mäele surnuks.

Sel peksul ei olnud mingit määra, — peale saja hoobi! Vahel on kannataja ka enne ära surnud, kui määr täis saanud; muist hoopisid on siis surnud keha peale pekstud.

Need hirmsad kohtud kadusid siis, kui rahukohus täiesti peale hakkas. Sillakupjade hirmus piinamine kadus ära 1860. a. Sest ajast peale ei tohtinud haagreht inimesi ka enam nii hirmsasti piinata.

Vallakohut peeti esiti palju aastaid Kiiu mõisas. Mõisakirjutaja kirjutas, aga kohus pidi ikka mõisahärra tahtmise järele mõistma. Kui nõnda ei tehtud, siis lükati kohtumehed ametist ära.

Kui talitaja (vallavanem) nõnda ei teinud, kuidas mõisahärra tahtis, siis ta enam ametisse ei kõlvanud. Kelle talitaja ta siis on: kas mõisa või valla?"

*

Avaldame siin ka mõned teated meie kodumaa vana kohtupidamise asjus. Need teated on annud R ä p i n a Veriora vallakirjutaja A. Punson'i kaudu 1911. a. Jaan Sibbul, kes ise selle kohtupidamise käiku omal on võinud tähele panna ja neis ise kaastegev olnud.

- 1) Kas mõistis kohtu? Mõisahärra.
- 2) Kas kutsuti auksaid talumehti kohtupidamisest osa võtma? Kutsuti.
- 3) Kas olid nad seal ainult moodi pärast? Ainult moodi pärast.
- 4) Kas oli neil otseju tegemisel mõju? Ei olnud.
- 5) Karistused? Vitjalöögid, kõrvalopsud (mida mõisahärra ise jagas) ja rahatrahvid.
- 6) Edasikaebamine? Edasikaebamist tuli harva ette.
- 7) Kas tuli edasikaebamisest midagi välja? Ei tulnud."

*

Käepärast olevates V õ n n u kihelk. A h j a kogukonnakohtu protokollides, mis 1850.—1853. a. kohta käivad, seisavad vitsadega nuhtlemised — kui õige rohkearvulisi raha- ja muude aineliste võlgade õiendamise asju mitte arvesse võtta — päris silmapaistval kohal. Mõned iseloomulikud otsused, mis teiste seast vahest enam võiksid huvitust äratada, laseme siin järgneda.

„Aha kogukonna kohjus sel 23-dal Octobr. 1850.

man ollu pä kohtomees Johan Saarwa,
abhi kohtomees Michel Watza.

Moisa wallitus kaibap Bunni Jacobi Jaan ei sada mitte teomeest
välja ja om 38 suwwe tōpra päiwa wōlgo. --
Kutsuti ette Bunni Jacobi Jaan: kumb ütlep et ei olle tebdagi sata.
Moistetu: Bunni Jacobi Jaan saap 20 wiisa lōgita trahwitut.

..... sel 3. Novbr. 1850.

Klaosfe Jaan kaibap et Eilli Beep on temmal ütš Sōlg meš kümme
R. h. masnu ärrä warrastanu.
Kutsuti ette Eilli Beep kumb ütlep et om sebda sōlge warrastanu.
Moistetu: Eilli Beep saap 30 wiisa lōti.

Sendka Jndrit kaibap et Kersa poisikesse omma temma wennet ärrä
pallutanu.

Kutsuti ette poisikesse kümme ütšewa henda pallutanu ollewat.
Moistetu: egga poisikenne saap kümme lōki wiisu.

..... sel 1. Dbr. 1850.

Hopmann Paulmann kaibap et kutsari Abo om tebda teotanu ja satje
kattekümme wiisa lōgiga trahwitub.

..... d. 4-ten Januar 1851.

Seppa Jilri ja Jmma Peter om moisa mõfäst ütš kaht tapnu.
Moistetu: egga ütš saap 20 wiisa lōki ja se nahk peab taggasi toma.

..... sel 19 Febr. 1851.

Moisawallitus kaibap et om Wirrolasfe Jani mito kõrda teole sunbinud
ja temma ei olle saatnu.
Kutsuti ette Wirrolasfe Jaan ja saye kats kümment wiisa lōgiga
trahwitut.

..... 15-s Maerz 1851.

Körzimees Jaan Klaus kaibap et temma ütšruuf Marri om teumal
saya warrastanu ja mõnda muud asja nink om wāga wašta panneja.
Moistetu: Ütšruuf Marri saap 10 lōki wiisu.

..... d. 30. Maerz 1851.

Wannamoisa Rentnit kaibap et kõrrealime Jndrit om Lamba jalga
katski lōnu.

Kutsuti ette Jndrit kumb ütlep et om nānu sebda lammast katski
ollewat muud ei tija.
Moistetu se kõrre ütšruuf saap 20 lōki wiisu.

..... sel 31 Augustil 1851.

Sai Neppo Kattale mõistetus 20 lōki wiisu selle et temma kiman olli
ümber hulgunud nink roppu ellu piddanud, nink mitte warst ei olle todbo
tulnud kui temma olli terwels sanud.

..... sel 26. October 1851.

Musta Norrmann kaebas et Eilba Jndrit ei olle moisa maad walmis
teinud selle percast mõisteti temmale 10 lōki wiisu.

..... jel 14. December 1851.

1. Lõstis Moisa wallitus kaebus, et Loritzmõtskilla Perremees ja kohtomees Peter Kollo minnema Pühapäeval moisast käsku Janu, et temma pididi Esmaspäeval töpra teomest wälja saatma, ning muid Loritzmõtskilla ja Wysly Perremeekest pididi ka wälja tulles, aga temma ei sata essi teomest wälja ning muid muide Perremeekest ei tulle ka tebdagid wälja, peäle selle saxe Peter Kollole jälle wastest moisa polest käsku antu, et temma essi pididi moisa tulles ning ka neid wasta pannejed Perremehhi moisa toma, enge temma es tulle essi, ning, es to ka neid Perremehhi moisa.

2. Selle et Peter Kollo omma kohtomehhe ammetit mitto kõrda on olletust üllespiddanut, jai tämmale koggotonna kohto polest jel 7 December moistetut sädust möda 30 kop: hõbbetar walla laditofasjast masja, jedda on temma ka masjata jätnu ja ka sädust wasta teinut. —

3. Loritzmõtskillan jai koggotonna kohto polest ühe ärra kolu Perremehhe warrandus kiini pantut ja ülles kirjutut ja Peter Kollole kowwasti kiinitut, et selle warrandusse ille walwama, agga kohtomees on olletu olnu, ja on lastnu ilma moisa eht koggotonna kohto lubbaga ühhe Härja ärra tallitata.

Est et Peter Kollo käsku wastane, moisa ja kohto ammeti polest on, saab temma kõige allandlikko palwega ühhe keiserlikko kiheltonna kohto moistmisje alla jatetut. —

..... jel 13. Juny 1852.

Kaebas moisa wallitus et Kurre Johann ei olle mitte jalgi teo meest wälja saaduu ning mitto käsku Janud, selleperräst Moisteti et temma saab 20 lõõki witsaga trahwitut.

..... jel 20. Juny kuul 1852.

Saxe moistetut: et Laitwa Jndrit ja Laitwa Michel es olle omma tee jagger ärra teinud selle perräst moisteti neile egga üttele 20 lõõki witsu.

Et Nagla Jaan on moisa mõtsast 5 koormat haggu warrastand, peab temma koorma peält 75 Cop. hõb. teeb wälja 3. R. 75 Cop. hõb. trahwitmaksma. (Saxe ihho nuhtlust 30 lõõki witsu.)

..... jel 27. Juny 1852.

Et Kapsi Jaan olli oma Sullast peksnud selleperräst saxe temma 10 ning temma Sullane 10 witsa lõõkiga trahwitut.

..... jel 26. September 1852.

Et Dätti May ei olle omma trahwi rahha 4 R. hõb. mis lahhe aasta eest olli moistetu ärra maksnu saab temma 20 lõõki witsu.

..... jel 30. Januaril 1853.

Kaibas Põ kohtumees Saarna Johann koggotonna kohto een Jndrit Tätte peäle, et temma ei sada omma Poiga koki.

Moistedu: Jndrit Tätte saap 10 lögiga trahwitus.

..... jel 20. febr. 1853.

Tulli kohtu ette Witsi Udami naine Marri ning kaibas Witsi Jani naise Marri peäle, kes tedda olli lönu, kutsuti ette Witsi Jani naine Marri kumb salgas ärra et temma tedho ei olle jagguge lönu. . .

Jai moistetut selle et nemma ellati Nijon ellawa ning perremes Witsi Jaan, kea omma maija haste ei wallitse jawad egga ütts 10 löggi witsu, eht masfawa tulleswa Nebi egga ütts 2 R. Smz. trahwi Magazi ladito hääs.“

Lõpuks veel paar sisuliselt huvi äratavamast Rápina Veriora kogukonna-kohtu protokollist 1862, 1864. ja 1867. aastast:

Berriorraan sel 20 April 1862.

Kohtomehhe olliva tuluu:

Pää kohtomees Jakob Buntmann

Abbi kohtomees Siirri Thaal

Abbi kohtomees Adam Mähhar

Walla Bölmölder Widrit Püntson.

Meni Petrile om mõistetü selle perrast et temma kurri tö ni juur om, et temma rahhaga omma trahwi ei jõwwa tasfota, saap temma Majast wallale nint temma warrandus Oshjoni wisil ärra müdüs, n. temma eski ja latse walda sullases pantus, nimmelt poig Bedo Moisafhe, ent tõise latse walda tenistusse.

1862 sel 1-sel Junil

Udo Rebbafega, kes selle kogukonna henge kirjan, om Walla poolse leppingu tettu, et temma oppip Meistri Sahli man 3 aastaiga ja päle selle jääb Udo Rebbane kuus ajastaiga walla seppas ja saap selle tö eest walla käest parras palk ja kui temma usotawalt tenip, sis warjap walb tedda Krono tenistusse eest. Se lepping Udo Rebbafega om ka Härra man kōn-neldu, mes ille Herrä täht Maggasi latikum om. Udo Rebbane + + +. Kirjotaja C. Weidemann.

..... sel 25-s Juli 1864.

Berriorra koggo konna kohto ette, tullit Moisa Härra ja kaibas et Jaan Trauman kes Moisa puusep om palkemisse wisi ärrä länno sis saije Härrä käsjo päle Jaan Trauman Härrä manno kutjotus ent temmä es tulle mitte Sis saije tedda kohto meeste läbbi ajetus, sis tullit temmä kohto ette. Ent Berriorra koggo konna kohto man saije mõistetü 15 witsa löti, selle eest et mes temmä es tulle Herräga Selletama Härrä autse alles et Jaan Trauman 2 kuu eest mes Härrä töw teggemata jäije, peap trahwi latikohe trahwi masma. Ent kohto man saije mõistetü ilte kuu trahw 11 Rub.

Sel 30 Oktobril 1864

Kohto ette tullit Moisa hobman ja kaibas et Tannil Lauri om 8 walla ma eest päiwa ärrä wõtno, kos mitte Abra päle ei olle sano, ja munito veel 9 hobhese päiwa sumwe teggo wõllon om ja nüüd päle Mähki päiwa ilte päiwa teol et olle olno ja nüüd aeti 2 fört mennemale olgi toma ja egga fört 2 hobhesega Ent Tannil ei olle ilteki fört länno, ja nüüd mõistetü koggonna kohton Tannilale 20 witsa lögi Ent Tannil es lasse hennäst trahwi ja läts koggonna kohto meeste käest paggo nüüd pallep koggonna kohhoõ Reiskirikko kihhelsonna kohhob et tedda kihhel-konnan saji trahwitü. —

Berriorra sel 12 Juny 1867.

Seo perra et Peter Parind nint Wido Kiriland onnawa uhse umbre hullnu, ja tutrija mannu kenuu, nint uhhes tapplenu onnawa, saiwa nemmä mõisa herrä nint walla-mannemda polest omma perremehe annetist priw tettu. —

Keel ja kiri.

Rahulik surm „uulitsale“!

Et „uulits“ tõesti suremas on, mitte ainult ametlikus keeletarvitamises, vaid isegi ikka enam ja enam igapäevases kõnekeeles, selle kohta võib igati selgusele jõuda, kes asja erapooletult tähele paneb. Tuleb

ainult imestada, et tema kadumine nii ruttu on läinud ja läheb. Selleks peavad tõesti tungivad põhjused olema — harilikult ollakse ju niisuguste muutuste vastu ükskõiksed ja paremal korral võivad nad aastakümne jooksul läbi nihkuda. Aga põhjusigi ei ole raske näha: „uulits“, iseäranis oma oblikvakäändeis (uulitsa, uulitsale, uulitsatest jne.) on häälikhäälikult vene sõna, mitte lain selles mõttes, nagu sajad teistest lainudest, kus ometi enamasti üks või teine häälik on ümber vahetunud, nii et võoras algupära ainult hämarasti läbi paistab või koguni ainult teadusliku uurimuse läbi on selgeks tehtud. Naljakas, aga palju ütlev oli kuulda, kuidas Eesti vabaduse koidikul üks Tallinna juhtunud väljamaalane, kes juba arvas teistest paremini maa ajalugu tundvat, võorale seltskonnale Vene survet kirjeldas: näete, avalikult pidi kõik vene keeles olema, *uulits* ja *uulits* igal pool! Tema lapsik arvamine lükati küll ümber, kuid jäi ometi tunne: Eesti linnades ja oludes peab vänge Vene õhk lehvima, olgugi, et maa Lääne-Euroopa kultuurpiirkonda kuulub. Kuid „uulitsa“ saatusse päale ei ole vist kuigi palju võoraste vaiksed arvamisid mõjunud — liht eestlane tunneb isegi, kui „ilusa kõlaga“ see esimese järgu kultuursõna senisel kujul on olnud.

Et asemele just „tänav“ on võetud, on loomulik nimelt selle pärast, et üleminek lihtne oleks; on ju teisteski keeltes justament sama arenemiskäik külatänav — linnatänav olnud, ja nõnda tähendab veel tänapäev näit. vene улица ka külatänavat, samasugune kaksiktähendus on ka saksa sõnadel *Strasse*, *Gasse*, rootsi *gata*, soome murd. *katu* (ka tähenduses 'külatänav', jne. Nõnda ei ole eestlaselgi tarvis asja pärast keeleökonomia mõttes mures olla, liiatigi, et *tanum* järele on jäänud suuremate majanduslaste jaoks, kes „külatänavaga“ ei lepi. Muidugi oleks Alutaguse poolt tuttav *kuja* võinud linnatänavana nimetuseks lahutamise mõttes sündsam olla, tema oleks aga enamatele tulnud uuena sõnana kätte õppida ega oleks vähemalt nii kergesti läbi läinud.

Kirjutuses, kus mag. J. A. A. v i k „uulitsa“ kaitseks veel kord häält tõstab (vt. Eesti Kirjandus 1922, nr. 1), kaebab ta m. s., et „tänavaga“ oleme „paremal korral räästa alt vihma kätte“ sattunud, sest sõna olevat germaani algupära. Kui selle võrdlusega ütelda tahetakse, et halvemast olukorrast (räästa alt, kus vesi kaela langeb) paremasse oleme sattunud, siis asi seegi; kui aga ümberpöörduvalt, siis on võrdlus võrdluseniagi nurjatu, sest Vene mõju on meile sama kui vihm ja tilkuvad räästad kokku.

See asja põhimõttelisest küljest. Teiseks: *Thomson* ise ei osanud „tänavat“, soome *tanhuwa*'t, vepsa *tanatz*'it jne. millegi germaani sõnaga ühendada, ja kui seda pärastpoole on tehtud, siis võime veel edaspidi küsimusmargiga selle etimoloogia varustada; see ainus sõna, millega näit. sakslane meie „tänavaga“ puhul võiks hirmutama tulla, on *zäh* „sitke“, ja sellega ei mõista iga keeleteadlanegi midagi päale hakata. On ju nähtud, et isegi niisugune selge lain nagu soome *katu* on alles mõtlemisi rootsi *gata* sõnaga ühendatav.

Keelilise purismi nõudeist saab Aavik veidi isemoodi aru. Tema soovitab niisuguste üleilmliste kultuursõnade kõrvaldamist nagu *fikseerima*, *dikteerima*, *tsiteerima*, *proportsioon* jne., kuna „uulitsate“ taolised tuleks rahule jätta. Ega kahju tõesti ei oleks, kui iga võora sõna vaste ka eesti keeles olemas oleks; kuid mujal ilmas käivad purismi nõuded kõigepäält „kõõgikeele“ vastu, s. o. nende igapäevasemate ja kergesti tuntavate lainsõnade vastu, mis rahvakeele kaudu kirjakeelde on kippunud ja haritud rahvustase maitsele ei vasta — esimeses järjekorras just „uulitsa“ taoliste vastu. Muidu teebki Aavik ränga eksituse, kui ta loeb üles hulga ü h i s o o m e lainusid, nagu „aken, saabas, värten, turg, raamat, rist“ ja nende puhul kuulutab: „Ent 'uulits' on, samasugune vana lain kui need“; ainult „nädala“ oleks ta võinud siin vahest

nimetada, ja „saani“ kohta on kahtlust avaldatud (Kalima), et ta vene keeles soome sugu keelte lain on, nagu sajad tersed.

Lõpuks tuleb viimane trump: „peaaegu kõik keelemehed“ — ja järgneb rida nimesid — olevat „uulitsa“ poolt. Kahjuks ei ole seegi väide usaldav. Mag. Aavik on ammu juba kaugele elama asunud, ja kas ei ole vaenlane tulnud ja külvanud ohakaid nisuväljale? Ilmus ju näit. hiljuti raamat „Pä t ä n a v a poisid“, mille eestistanud on prof. J. Mark. Või ongi kirjutaja ainult huupi, järele küsimata isikuid, üles lugenud, kes tema teada „alalhoidlased“ ja „keeleeuenduse vastased“ on ja kes siis vähemalt selles asjas kistakse tema mõnitatud iluprintsiilidega ühinema? Jäägu kirjutajale ometi see lootus, et on keelemehi, kes mõnes muus küsimuses teda kaunis kaugele toetavad.

Lauri Kettunen.

Toimetusele saadetud kirjandus.

- Johanes Semper: Walt Whitman. Kirjastus „Varrak“ Tallinnas 1920. 64 lhk.
- Villem Nano: Tasapinnalise ja sfäärilise Trigonomeetria õperaamat keskkoolidele. Tallinnas, Kirjastus-Aktsiaselts „Varrak“ 1921. 88 lhk.
- Milli Mallikas: Imbi. Kirjastus-Aktsiaselts „Varrak“ Tallinnas, 1920. 144 lhk.
- Juh. Lang, Tartu reaalkooli direktor: Füüsika. Tallinn, Kirjastus-Aktsiaselts „Varrak“ 1921. 176 lhk.
- Ed. Laaman: Eesti lahkumine Vene riigist 1917—1920. Kirjastus A.-S. „Varrak“ Tallinnas 1920. 136 lhk.
- Lulu Kitzberg-Pappel: Sõja eal. Südantlõhestav „tragöödia“ ühes vaatuses. Kirjastus „Varrak“, Tallinnas, 1921. 24 lhk.
- Marie Under: Sinine puri. Kolmas trükk. „Varraku“ kirjastus Tallinnas 1921. 80 lhk.
- Rasmus Kangro-Pool: Kunst ja moraal. Kirjastus Aktsiaselts „Varrak“, Tallinnas 1921. 66+IV lhk.
- Friedebert Tuglas: Kirjanduslik päevaraamat, 1910—1921. Osauhisus „Varraku“ kirjastus Tallinnas 1921. 176 lhk.
- O. Luts: Tootsi pulm. Pildikesed lähemast minevikust. Kirjastus A.-S. „Varrak“ Tallinnas 1921. 154 lhk.
- Н. Н. Троицкий: Русская хрестоматия. Часть I. Первая, после азбуки, книга для чтения, составленная по новой орфографии. Второе издание. Издание и печать графического общества „Кири“, Пернов 1921. 78 стр. Цена 75 марок.

Vastutav toimetaja: J. V. Veski. Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

„Postimehe“ trükk, Tartus.

EESTI KIRJANDUS

jätkab käesoleval (1922.) aastal — XVI aastakäiguna — oma ilmunist senisel kujul, iga kuu kohta üks number.

Tellimishind: 200 marka aastas.

Soomes, Saksamaal, Prantsusmaal ja mitmes muus välisriigis võtab iga kohalik postkontor „Eesti Kirjanduse“ tellimisi vastu.

„Eesti Kirjanduse“ senistest aastakäikudest on veel tagavaral:

XIII aastakäik (1918/19) — hind 120 marka.

XIV „ (1920) — „ 140 „

XV „ (1921) — „ 200 „

„Eesti Kirjanduse“ varemate aastakäikude üksikud numbrid à 10—20 marka.

Samuti on ladus veel Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamatu varemaid aastakäikuseid (I—IV, VI—IX), müügihind à 50 mrk.

Oma kirjastuseladust soovitame järgmisi raamatuid:
Friedrich Robert Fählmann. Kirjatööde kogu I. Hind 50 m.
J. Jõgever: Eesti keele häälikute ajalugu. Hind 35 mrk.
Joh. Kunder: Eesti vanemad laulikud. Hind 20 mrk.
Balthasar Rüssel: Liivimaa kroonika. Tõlkinud K. Leetberg. I anne: hind 60 mrk., II anne: hind 110 m.
Rud. Wallner: Arstirohtude ladina-eestikeelne sõnastik. Hind 35 mrk.

Matemaatika sõnastik. Kolmas täiendatud ja laiendatud trükk. Hind 50 mrk.

Palamuse kihelkond. Maadeteadusline, majandusline ja ajalooline kirjeldus. Hind 25 mrk.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastuseladu ja asjaajamise büroo asub Tartus, Gildi tän. 8. Asjaajamise tunnid äripäeviti kella 9—3.

Seltsile ehk tema toimkondadele saadetavate kirjade ja muude postisaadetiste a a d r e s s: Eesti Kirjanduse Selts, Tartus (postkast nr. 25).

Seltsi liikmemaksu suurus: 1920. a. 25 mrk., 1921. ja 1922. a. à 50 mrk.

Eluaegne (ühekordne) liikmemaks 1000 marka.

Eesti Kirjanduse Selts.